

ACOMPANYAMENT A L'ESCOLARITAT A LES FAMÍLIES EN SITUACIONS DE VULNERABILITAT. ORIENTACIONS I CRITERIS PER A LA INTERVENCIÓ DELS AJUNTAMENTS

Refosa dels informes *Orientacions per al suport a les famílies en situació de vulnerabilitat* i *Acompanyament a l'escolaritat a les famílies nouvingudes o d'origen immigrat: orientacions i criteris per a la intervenció dels ajuntaments*, encarregats per l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona a les empreses *Digrup* i *Aliusmodus*, respectivament.

Refosa dels documents efectuada per Josep Nieto, tècnic del servei de Suport Municipal de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona

Barcelona, juny de 2011

SUMARI

INTRODUCCIÓ	5
1. MARC DE REFERÈNCIA PER A LA INTERVENCIÓ	6
1.1. Marc legal i competencial	6
1.2. Marc català d'acció política	8
1.3. Disposicions de la Llei d'Educació de Catalunya vinculades al món local	9
2. MARC CONCEPTUAL I ORIENTADOR	12
2.1. Acompanyament a l'escolaritat	12
2.2. Família i vulnerabilitat	15
3. FACTORS DE RISC DE VULNERABILITAT	18
3.1. A nivell general	18
3.2. Relacionats amb el procés d'escolarització	18
3.3. Específics de la població immigrada	21
4. PRINCIPALS NECESSITATS DETECTADES EN L'ACOMPANYAMENT A L'ESCOLARITAT	23
4.1 De les famílies	23
4.2 De l'administració local i dels centres educatius	24
4.3 Relacionades amb l'alumnat nouvingut	25
5. CRITERIS I PRINCIPIS D'ACCIÓ	27
5.1. Criteris	27
• Els factors de protecció	28
• Estratègies de promoció i protecció	28
5.2. Principis	30
• Metodològics	30
• De contingut	31
5.3. Especificitats vinculades al fet migratori i la diversitat cultural	33
6. ORIENTACIONS PEL DISSENY D'INTERVENCIÓ	38
6.1. On som	38
• Diagnosi	38
6.2. On volem anar?	42
• Objectius	42
6.3. Com hi anem?	42
• Coordinació, planificació d'accions	43
6.4. On hem arribat?	45
• Seguiment i avaluació	45
7. FOMENT DE LA PARTICIPACIÓ DE LES FAMÍLIES IMMIGRADES	46
7.1 En el marc de la comunitat educativa	46
7.2 A les AMPA	47
8. OPORTUNITAT D'ACCIÓ EN L'ÀMBIT LOCAL	48
8.1 Consideracions generals	48
8.2 Oportunitats	50
8.3 Mostra d'activitats desenvolupades en municipis del nostre entorn	57
9. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA	62

▪ Introducció

L'acompanyament a l'escolaritat és una de les prioritats de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona. Aquest tema ocupa l'eix central de la línia d'actuació "Equitat i èxit escolar per a tothom". Sobre l'àmbit ha promogut diversos espais de reflexió (VII Jornada de Bones Pràctiques Locals en Educació i XIII Fòrum Local d'Educació) l'any 2008 i en el 2010 és un dels programes principals en el catàleg de convocatòria de subvencions.

Aquest impuls de l'acompanyament a l'escolaritat i la clara voluntat, de l'Àrea d'Educació, de donar suport als tècnics i tècniques, així com als polítics i polítiques locals en matèria d'educació, estan en la base de la realització dels estudis.

L'objectiu és oferir orientacions pràctiques i criteris d'intervenció que facilitin una actuació municipal en relació a l'acompanyament efectiva i adaptada a les necessitats del territori.

En un moment de gran complexitat i canvis en la composició de les famílies, s'ha de poder ampliar la mirada i pensar estratègies adaptades a la situació social actual, poc estable, heterogènia i amb contínues disruptions. En definitiva, considerar les situacions de vulnerabilitat, valorant els nombrosos factors de risc que les condicionen, però també els mecanismes de protecció que per fer-hi front es troben presents en les diferents circumstàncies familiars.

En aquest context social de canvi, es plantegen **noves exigències des de les famílies actuals**, que requeriran polítiques personalitzades que incorporin la idea de millora com un procés familiar individualitzat. Intervencions amb una ampla col·laboració transversal de les diverses àrees de serveis a la persona, estratègies destinades a enfortir l'autonomia i que comptin amb la participació dels implicats, fetes des de l'acompanyament i la proximitat, amb la implicació activa del teixit social i associatiu comunitari.

Les polítiques tradicionals estan pensades des de l'òptica de famílies més estables, més homogènies i amb continuïtat dels seus cicles vitals.

[...] treballar en una lògica de cicle vital i de suport integral a les famílies, d'avançar en l'organització de les polítiques en clau intersectorial, evitant que sigui un dels sectors (educació, salut, serveis socials, ocupació...) el que coordini als altres, sinó generant un espai d'intersectorialitat que sigui el més proper possible a les persones i col·lectius afectats.¹

Des de l'Àrea d'Educació no s'estableixen polítiques ni accions directament adreçades a col·lectius específics (en funció de nacionalitat o origen), sinó únicament en relació a les necessitats concretes. L'acompanyament a l'escolaritat té com a finalitat garantir l'èxit dels infants en el seu pas pel sistema educatiu i, des d'una perspectiva d'educació

---

¹ J. Subirats, 2004

integral, aconseguir la integració i inclusió social, tant d'aquests infants com de les seves famílies.

L'acompanyament a l'escolaritat, per tant, és necessari sempre, però molt especialment en totes aquelles famílies que es troben en condicions de precarietat i/o vulnerabilitat social. Amb tot, en els darrers anys s'observa que en bona part d'aquestes famílies s'afegeix una variable significativa: el seu origen immigrat. Les famílies que provenen de la migració, siguin novingudes o portin uns anys d'arrelament a Catalunya poden ser susceptibles de reunir nombrosos factors de vulnerabilitat social, però presenten, a més, algunes característiques socioculturals específiques que cal enfocar convenientment.

En aquest context es fan necessàries **intervencions integrals i intersectorials**, tant pel que fa a la identificació de les dificultats o factors de risc, com en el disseny de les línies d'actuació.

Són nombroses les iniciatives adreçades al suport, orientació i atenció de les famílies que es proposen des dels diferents nivells institucionals, associacions i grups comunitàries en un territori. Però no sempre són conegudes per tots els actors professionals que podrien col·laborar en la seva difusió o en la participació activa de les famílies.

El factor proximitat que aporta l'administració local, pot jugar un paper clau en l'articulació i vertebració de les actuacions socioeducatives en el seu territori, a partir del coneixement de les necessitats de les famílies i construir una oferta integral, àmplia i accessible.

El document respon a aquest interès i pretén ser **una eina metodològica de suport als ajuntaments en matèria d'acompanyament a l'escolaritat a les famílies en situació de vulnerabilitat**.

1. Marc de referència per a la intervenció.

Qualsevol intervenció d'un ens local, en l'àmbit de les polítiques educatives, **s'ha de contextualitzar en el marc de referència que s'estableix a nivell polític, legal i competencial** al nostre país.

1.1 Marc legal i competencial

- **Principis democràtics:** com a fonament bàsic del nostre sistema polític, en els quals s'han d'inscriure totes les intervencions i actuacions de l'administració. Les accions que no respectin aquests principis, han de ser descartades de les opcions d'acció municipal.
- **Estat de Dret:** l'Estat espanyol disposa d'unes institucions i mecanismes que estableixen un marc d'intervenció que s'ha de seguir estrictament. Els marcs i disposicions legals vinculats que cal contemplar són les següents:

- **Constitució espanyola**

Correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixen o en dificulten la seva plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social.

Títol Preliminar. Article 9.2.

L'educació tindrà com objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i les llibertats fonamentals.

Títol 1: Dels drets i els deures fonamentals.

Capítol Segon: Drets i llibertats. Article 27.2.

- **Estatut d'Autonomia de Catalunya**

Els poders públics de Catalunya han de promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat dels individus i dels grups siguin reals i efectives; han de facilitar la participació de totes les persones en la vida política, econòmica, cultural i social, i han de reconèixer els drets dels pobles a conservar i desenvolupar llur identitat.

Títol Preliminar. Drets i Principis Rectors. Article 4.2.

Els poders públics de Catalunya han de promoure els valors de la llibertat, la democràcia, la igualtat, el pluralisme, la pau, la justícia, la solidaritat, la cohesió social, l'equitat de gènere i el desenvolupament sostenible.

Títol Preliminar. Drets i Principis Rectors. Article 4.3.

Totes les persones tenen dret a una educació de qualitat i a accedir-hi en condicions d'igualtat. La Generalitat ha d'establir un model educatiu d'interès públic que garanteixi aquests drets.

Títol 1. Drets i deures en l'àmbit social.

Drets i deures en l'àmbit de l'educació. Article 21.1.

- **Legislació espanyola vigent:**

- **Llei d'estrangeria** vigent: Llei Orgànica 2/2009, d'11 de desembre, de reforma de la Llei Orgànica 4/2000 sobre Drets i Llibertats dels Estrangers a Espanya i la seva integració social, la qual ja havia estat reformada en tres ocasions des de la seva aprovació.
- Llei 7/1985 Reguladora de les **Bases de Règim Local**
- Llei 8/1985 de **protecció de menors i adolescents**; Llei 37/1991 sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció; Llei 8/1995 d'atenció i de protecció dels infants i adolescents i de modificació de la Llei

37/1991; Llei 9/1998 del Codi de Família; Llei 8/2002 de modificació de la llei 37/1991.

Els infants i els adolescents, menors d'edat, han d'ésser objecte de protecció i assistència especials. La Llei respon a aquesta necessitat i, de manera sistematitzada, pren l'infant i el jove menor de divuit anys com a destinatari, amb referència als diversos àmbits i sectors socials en els quals es desenvolupen i exerceixen llur activitat.

Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i de protecció dels infants i els adolescents i de modificació de la Llei 37/1991, de 30 de desembre sobre mesures de protecció.

Els infants i els adolescents tenen dret a una criança i una formació que els garanteixi el desenvolupament lliure, integral i harmònic de llur personalitat.

Llei 8/1995. Capítol II. Principis bàsics relatius als drets dels infants i adolescents. Article 5: Lliure desenvolupament de la personalitat.

▪ **Legislació específica catalana**

- Llei d'Acollida de les Persones Immigrades i Retornades a Catalunya

- **Llei d'Educació de Catalunya**

L'alumnat té dret a rebre una educació integral orientada al ple desenvolupament de la seva personalitat, en els aspectes físics, intel·lectuals, emocionals, socials i culturals.

Títol I. Dret a l'educació i sistema educatiu.
Article 3. Educació integral. Punt 1.

Tothom té dret a accedir en condicions d'igualtat al sistema educatiu. També té dret a l'elecció de centre en el marc de l'oferta educativa.

Títol I. Dret a l'educació i sistema educatiu.
Article 4. L'accés al sistema educatiu. Punt 1.

- **Disposicions de la UE.** En el marc local, cal contemplar també les disposicions, recomanacions, reglaments i altres de la Unió Europea, molts dels quals ja estan incorporats en la nostra legislació.

1.2 Marc català d'acció política (cal tenir present la Llei d'Acollida de Catalunya de maig de 2010)

En el marc català, el consens polític recollit en la signatura del **Pacte Nacional per a la Immigració**, constitueix el marc d'acció política en relació al fet migratori. Els **principis d'actuació** del Pacte són els següents:

- Garantir el respecte i l'extensió dels drets humans.

- Garantir la igualtat de drets i el respecte als deures per al conjunt de la societat.

- Garantir una ciutadania basada en el pluralisme, la igualtat i el civisme com a norma de convivència.
- Promoure l'autonomia i la igualtat d'oportunitats per afavorir la igualtat efectiva, eliminant condicions o circumstàncies arbitràries.
- Tenir dret d'accés als serveis, entenent aquest com l'accés de cada titular al conjunt de recursos, equipaments, projectes i programes.
- Normalitzar, evitant estructures paral·leles que puguin provocar la segregació dels titulars del dret d'accés als serveis. L'atenció ha de tendir a dur-se a terme en el marc ja existent de recursos, equipaments, projectes i programes. Les respostes específiques són temporals i responen a necessitats que també ho són.
- Admetre, els serveis, enfocaments diferenciats o especificitats atesa l'heterogeneïtat de les persones titulars segons criteris d'edat, d'origen, de sexe, d'habilitats o de nivell formatiu.
- Incorporar la perspectiva de gènere durant tot el procés i com a eina d'anàlisi i de planificació.
- Incorporar la lluita contra el racisme i la xenofòbia en totes les accions dels agents signants del Pacte Nacional per a la Immigració.
- Adaptar les mesures proposades a la diversitat territorial de Catalunya.
- Oferir la garantia d'aplicació: la dotació de recursos per als programes que estableixi el Pacte Nacional per a la Immigració forma part del compromís institucional per desenvolupar-los i és un requisit ineludible per assolir els seus objectius.
- Fer-ne el seguiment i l'avaluació: es constituirà una mesa de seguiment del Pacte Nacional per a la Immigració integrada per tots els agents signants i els membres de la Taula de ciutadania i immigració.

Els **eixos** que s'estableixen en el pacte són els següents:

1. Gestió dels fluxos migratoris i accés al mercat de treball.
2. Adaptació dels serveis públics a una societat diversa.
3. Integració en una cultura pública comuna.

1.3 Disposicions de la Llei d'Educació de Catalunya vinculades al món local

El passat juliol del 2009, el Parlament de Catalunya va aprovar la nova **Llei d'Educació (LEC)**, amb l'objectiu d'aconseguir l'equitat i l'excel·lència del sistema educatiu català. Les principals aportacions passen per una modernització de la gestió dels centres públics, caracteritzada per:

- Major autonomia en el desenvolupament del propi projecte educatiu de centre.

- Interès específic per la comunicació i relació entre els centres i les famílies a través d'una carta de compromís educatiu en relació a la convivència i el respecte de les activitats de l'escola.
- Aposta per la proximitat, atorgant a les administracions locals la categoria d'Administració educativa en l'exercici de les competències i en coresponsabilitat amb la Generalitat.
- Consolidació del model lingüístic català.
- Compromís de la Generalitat a incrementar els recursos econòmics dedicats a Educació per tal d'assolir el nivell mitjà de la Unió Europea.

De tot l'articulat, és pertinent recollir l'**article 159**, referent a les **competències que la llei atorga als ens locals**, com a marc de referència ineludible:

- Els municipis participen en el govern dels centres educatius que presten el Servei d'Educació de Catalunya per mitjà de la presència en els consells escolars, i també en la programació general de l'ensenyament, sens perjudici de les altres competències que els atribueix l'apartat 3.
- Els ens locals poden crear centres propis per mitjà de convenis amb el Departament, d'acord amb la programació de l'oferta educativa.
- Correspon als municipis:
  - a) Participar en les funcions que corresponen a l'Administració de la Generalitat en els diferents aspectes del sistema educatiu i, especialment, en les matèries següents:
    - Primer. La determinació de l'oferta educativa de l'àmbit territorial pels procediments establerts per reglament.
    - Segon. El procés d'admissió en els centres que presten el Servei d'Educació de Catalunya de llur territori, per mitjà, si escau, de les oficines municipals d'escolarització.
    - Tercer. L'establiment de mesures que permetin als centres portar a terme activitats extraescolars promogudes per l'Administració educativa, i la coordinació d'aquestes activitats.
    - Quart. La programació dels ensenyaments de formació professional i la coordinació amb l'entorn territorial i empresarial, i el foment de la implicació dels agents territorials i socials en el compromís educatiu de tota la societat.
    - Cinquè. La vigilància del compliment de l'escolarització obligatòria.
    - Sisè. L'aplicació dels programes d'avaluació, i el coneixement dels resultats.
    - Setè. La promoció i l'aplicació de programes dirigits a alumnes de famílies d'immigrants o transeünts.

- Vuitè. L'establiment de programes i altres fórmules de col·laboració amb les associacions de mares i pares d'alumnes per a estimular i donar suport a les famílies en el compromís amb el procés educatiu dels fills.
  - Novè. El desenvolupament de programes de qualificació professional inicial.
  - Desè. La determinació del calendari escolar.
- b) Organitzar i gestionar els centres propis.
  - c) Gestionar l'admissió d'alumnes en els ensenyaments del primer cicle d'educació infantil, i establir-ne el procediment i els barems, d'acord amb el que estableix l'article 47.6.
  - d) Cooperar amb l'Administració de la Generalitat en la creació, la construcció i el manteniment dels centres educatius públics.
  - e) Garantir la coordinació dels serveis socials amb els serveis educatius amb l'objectiu de vetllar per l'interès superior de l'infant.
  - f) Vetllar pel compliment d'aquesta llei i de la normativa que la desplega.
- A petició dels ens locals, i d'acord amb la programació educativa, es poden delegar competències per a crear, organitzar i gestionar centres públics que imparteixin el primer cicle d'educació infantil, ensenyaments artístics o educació d'adults.
  - Els consells comarcals poden assumir la gestió dels serveis de transport, dels serveis de menjador escolar i d'altres serveis escolars, d'acord amb el que s'estableixi per reglament.
  - Els municipis, per a exercir les competències en matèria d'educació, poden rebre suport, sens perjudici del que estableix l'apartat 5, dels altres ens locals.

En relació a aquest darrer punt, cal contemplar els principis que regeixen la gestió dels recursos econòmics, tal com explicita l'article 197 (Títol XII. Del finançament del sistema educatiu): planificació, suficiència i estabilitat pressupostària, liquiditat i control financer.

A més d'aquestes consideracions, és pertinent també recollir la **distinció entre comunitat educativa i comunitat escolar** que proposa la LEC, ja que es tracta de dos conceptes clau, la definició dels quals contribueix a dibuixar l'abast dels agents implicats en la matèria educativa:

***La comunitat educativa** és integrada per totes les persones i les institucions que intervenen en el procés educatiu. En formen part els alumnes, les famílies, el professorat, els professionals d'atenció educativa i el personal d'administració i serveis, l'Administració educativa, els ens locals i els agents territorials i socials i les*

associacions que els representen, i també els col·legis professionals de l'àmbit educatiu, l'associacionisme educatiu, les entitats esportives escolars i els professionals, empreses i entitats de lleure i de serveis educatius.

Llei d'Educació de Catalunya. Article 19. Punt 1

La comunitat educativa del centre, o comunitat escolar, és integrada pels alumnes, mares, pares o tutors, personal docent, altres professionals d'atenció educativa que intervenen en el procés d'ensenyament en el centre, personal d'administració i serveis del centre, i la representació municipal i, en els centres privats, els representants de llur titularitat.

Llei d'Educació de Catalunya. Article 19. Punt 2

2. Marc conceptual i orientador

2.1 Acompanyament a l'escolaritat

L'acompanyament a l'escolaritat es pot entendre de diverses maneres, en sentit ampli o en sentit estricte, i es pot enfocar a diferents agents que participen de la funció educativa, siguin famílies, alumnes, escoles... La proposta que es desenvolupa a continuació es basa en **una concepció de l'escolaritat com a doble dret**², és a dir, d'una banda, el dret de les persones a rebre determinats serveis bàsics i, de l'altra, el dret a un suport personalitzat que converteixi l'ajuda rebuda en una prestació eficient que realment transformi les condicions generadores dels déficits i dificultats del col·lectiu acompanyat. Des d'aquest punt de vista, **l'acompanyament a l'escolaritat** s'ha d'entendre com un mecanisme adreçat a garantir l'accés a l'escolaritat en igualtat d'oportunitats.

[...] no tan sols **s'ha de fer possible el dret a l'educació** (primer dret), sinó que **també s'ha de garantir** el segon: **els suports singulars, diferenciadors i complementaris**, per facilitar que l'escola sigui possible en determinats contextos i perquè el procés educador sigui viable en totes les infàncies. [...] L'acompanyament no és una mena de "pauta preventiva", sinó una forma obligada d'actuació per a garantir l'eficàcia i l'eficiència de l'acció educativa³.

En aquesta línia, **l'acompanyament a l'escolaritat és una prioritat municipal** i requereix de la col·laboració d'escoles, famílies, ajuntament i altres agents locals, ja que tots ells, en major o menor mesura, participen de la funció educativa de les noves generacions, tal com recull la filosofia dels plans educatius d'entorn (PEE) o dels projectes educatius de ciutat (PEC). Es tracta d'una prioritat **que els municipis desenvolupen a l'empara de la coresponsabilitat en educació que proposa la**

---

² Funes, 2008.

³ Funes, 2008.

LEC al definir un marc, on al costat de les polítiques de la Generalitat, liderades pel Departament d'Educació, hi ha d'haver la implicació municipal.

L'accés a l'escolaritat i l'èxit acadèmic ha estat tradicionalment un dels factors de "palanca social" **que calia garantir si s'aspirava a la igualtat d'oportunitats** per a tothom. **El que ens diuen els estudis recents (PISA entre d'altres) és que**, més enllà de la qualitat de l'escola, de la preparació del professorat, de la innovació pedagògica, **el que realment marca un itinerari d'èxit és el capital cultural de la família i la seva capacitat de transmetre als seus fills i filles la voluntat d'esforçar-se per reeixir acadèmicament**. És a dir, les expectatives que dipositen en l'escolarització. Per tant, **l'educació podrà actuar com a motor d'integració social només si compensem les desigualtats que els alumnes viuen a casa** pel que fa a la capacitat dels progenitors d'acompanyar el seu itinerari formatiu.

Objectius de l'acompanyament a l'escolaritat

- Evitar la desafecció i l'abandonament escolar mitjançant la detecció de situacions de dificultat personal o familiar.
- Acompanyar el conjunt de les famílies en el seguiment de l'escolaritat dels seus fills/es amb un suport especial a les famílies en situació de vulnerabilitat social.
- Promoure l'accés equitatiu de tots els infants i adolescents a les oportunitats educatives en horari no lectiu.
- Donar continuïtat a la intervenció educativa dins i fora de l'escola.

L'acompanyament a l'escolaritat pot abordar-se amb accions que estan **directament** adreçades a generar equitat i millorar les opcions de les famílies en situació de vulnerabilitat. Però, d'altra banda, hi ha una sèrie d'elements que de manera **indirecta** tenen una incidència molt significativa en les oportunitats de les famílies i infants. És per aquesta raó que considerem que **en el procés d'anàlisi i definició de les polítiques públiques adreçades a l'acompanyament a l'escolaritat en l'àmbit local, cal contemplar el conjunt d'accions vinculades als diferents eixos de les polítiques educatives i no només aquelles que són estrictament d'acompanyament a l'escolaritat**, ja que l'equitat i la qualitat del sistema depèn de la incidència dels factors de risc i la major o menor necessitat de mecanismes de protecció.

És per aquest motiu que **les polítiques d'acompanyament a l'escolaritat** poden entendre's en sentit estricte o en sentit ampli, distingint, d'una banda, les intervencions que **s'orienten directament a les persones** i, de l'altra, les que **incideixen en les condicions de l'entorn** tot modificant les oportunitats de les persones.

Eixos de les polítiques educatives i la seva connexió directa o indirecta amb

l'acompanyament a l'escolaritat⁴ :

Accés a l'escolarització:

Totes les intervencions adreçades a equilibrar i a generar equitat en la composició social dels centres, ja sigui a través d'actuacions de diferenciació, com per exemple les reserves de places per alumnat amb necessitats educatives específiques, o a través d'actuacions de normalització que afecten al conjunt de l'alumnat, com per exemple tota la política d'establiment de zones educatives o d'oficines municipals d'escolarització, **tenen una clara incidència en una distribució més equitativa de l'alumnat** entre els centres públics i privats concertats, o entre determinats centres públics.

Aquest eix d'accés a l'escolarització, a banda de contemplar les mesures d'equilibri d'alumnat, **també inclou totes les accions pròpiament d'acompanyament a l'escolaritat** adreçades a:

- Les famílies, mitjançant programes d'acollida amb un èmfasi especial en l'educació, l'explicació de l'oferta educativa i el seguiment i suport en tot el procés.
- Els infants, a través d'una atenció i un seguiment més personalitzat.
- Els mateixos centres, amb el suport de mediadors i traductors, auxiliars, edició de materials bàsics de comunicació...

Provisió d'escolaritat:

En funció de quina és i com és l'**oferta escolar de la xarxa pública i concertada en el municipi**, l'accés a l'escolaritat es farà en condicions de més o menys equitat. Per aquest motiu, l'oferta de places (nombre, ubicació, característiques) és una qüestió que **incideix en les oportunitats dels infants i les famílies**. Probablement, aquest eix és el que menys es podrà vincular a les accions d'acompanyament a l'escolaritat, però en alguns casos i en alguns municipis pot ser una qüestió a considerar.

Actuacions per a la millora de l'èxit social i acadèmic:

S'adreça directament a aconseguir millores en els resultats acadèmics.

Tenint en compte la influència que aquest camp té en el procés d'incorporació a nivell social de l'alumnat, es tracta de **polítiques** que no només incideixen en els resultats acadèmics, sinó **que pretenen tenir un efecte més enllà de l'entorn escolar**. Es tracta de facilitar **recursos tant per al reforç escolar en horari extraescolar**, com **posar a l'abast de l'escola els equipaments municipals** (com biblioteques, museus, teatre, etc.) que poden ajudar a millorar l'oferta educativa. Es tracta també, i sobretot, de facilitar **recursos per a aquell alumnat amb dificultats** en l'etapa secundària que podria abandonar prematurament l'escola, que no accedeix al Graduat i necessita ofertes que li permetin "repescar" l'itinerari formatiu (els PQPI, els programes d'orientació per a joves, els recursos per a la diversificació curricular, etc., anirien en aquesta línia).

Eines de coordinació i lideratge local:

Es tractaria en aquest cas d'un eix no de contingut, sinó d'un **eix organitzatiu i**

---

⁴ Comas, 2008

metodològic que necessàriament cal contemplar **per aconseguir una bona articulació entre el conjunt d'actuacions municipals**. El treball en xarxa amb els serveis socials, els serveis de salut, la guàrdia urbana i els mossos per a la prevenció, la inspecció educativa, les entitats educatives no formals (de lleure, esport, ensenyaments artístics, etc.) amb un objectiu comú de millora de l'escolaritat dels infants del municipi.

2.2 Família i vulnerabilitat

La família juga un paper clau en l'educació dels infants i esdevé el principal agent de la seva socialització primària, en la qual la vinculació afectiva amb als progenitors és essencial per a la identificació de l'infant amb aquests i per al desenvolupament d'un bon procés d'aprenentatge⁵.

Vulnerable significa "susceptible d'ésser afectat, convençut o danyat". És un concepte que ens parla d'una intensificació de la reacció en front determinats estímuls que en circumstàncies normals condueix a una desadaptació⁶. Al contrari succeeix quan en relació al risc, apareix un factor d'atenuació, que es considerarà com a factor de protecció. Així, vulnerabilitat i mecanismes de protecció són els pols del mateix concepte, que es posen en evidència en combinació amb alguna variable de risc.

És fa evident que, en certa manera, **tots els nuclis familiars són vulnerables**, ja que evolucionen i travessen diferents fases en els seus cicles de vida.

A aquest nivell de vulnerabilitat general i present en totes les famílies **s'afegeixen a vegades, situacions disruptives** a nivell familiar o social, que comporten un nivell afegit i més crític de vulnerabilitat, pobresa, malaltia, separacions, atur, migracions..., que poden ésser esporàdiques o cròniques.

És per aquest motiu que, en la situació actual de transformació dels models familiars tradicionals de les societats occidentals contemporànies, pren sentit dirigir l'atenció en l'acompanyament de les famílies en situació de vulnerabilitat social, entenent aquest concepte com a "**desconnexió social, pèrdua de llaços socials i familiars** que juntament amb una combinació variable de causes de **desigualtat i marginació, acaben generant situacions** que denominem **d'exclusió**"⁷.

En els darrers anys, l'arribada de població estrangera a Catalunya ha estat molt significativa i ha modificat substancialment la composició sociodemogràfica dels municipis. Aquesta població presenta una gran heterogeneïtat i diversitat: d'orígens, de perfils i tipologies demogràfiques i sociofamiliars, de trajectòries migratòries, d'expectatives, de processos d'assentament, etc. Una primera consideració, per tant, és que **parlar de població immigrada o nouvinguda, és parlar d'heterogeneïtat i de diversitat**.

Aquest fet ha alimentat situacions de vulnerabilitat social i aquest ha estat l'element significatiu que legitima les accions d'acompanyament a l'escolaritat a les famílies nouvingudes i d'origen immigrant. És a dir, **si es preveu contemplar específicament mesures de suport a l'escolaritat a aquestes famílies és en tant**

---

⁵ Berger i Luckmann, 1996.

⁶ Rutter, 1990.

⁷ Subirats, 2004: 19.

que (i només mentre) apareixen factors de vulnerabilitat social.

Els principals conceptes que apareixen en el conjunt del document són els següents:

Immigrant o Immigrat/da:

Es refereix a la persona procedent d'un altre país/regió. Fa referència, per tant, al procés migratori des del punt de vista del lloc on arriba la persona, per contraposició a *emigrant*.

Habitualment, però, aquest concepte només s'utilitza per referir-se a persones procedents de països empobrits (difícilment ens referim com a *immigrants* a persones procedents de països rics).

Estranger/a:

Fa referència a la nacionalitat: persona que no té la nacionalitat espanyola. Quan una persona estrangera obté la nacionalitat espanyola, per tant, perd aquesta condició.

Nouvingut/da:

Persona acabada d'arribar, que s'ha incorporat recentment a la nostra societat.

Alumnat nouvingut:

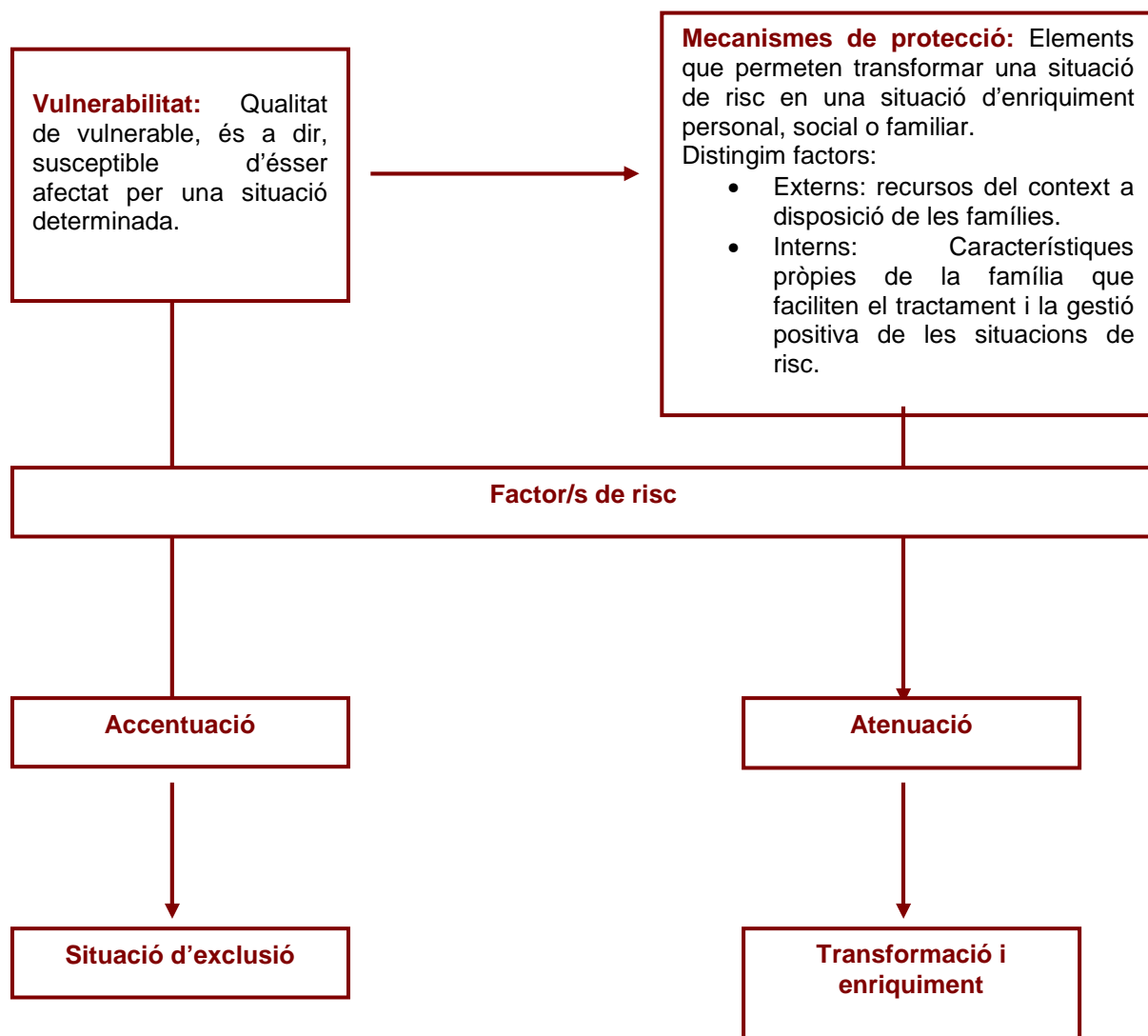
A proposta del Departament d'Educació (i per consensuar un criteri), que porta menys de 24 mesos incorporat al sistema educatiu.

Famílies nouvingudes:

En el cas de les famílies, i en relació a l'educació, pot establir-se el mateix criteri que amb l'alumnat.

Tal com es posa de manifest en les definicions, no totes les persones estrangeres i/o d'origen migrat són nouvingudes, sinó només aquelles que s'acaben d'incorporar a la nostra societat o que fa poc temps que hi han arribat. De la mateixa manera, no totes les persones que s'han incorporat a la nostra societat procedents d'altres països són necessàriament estrangeres, ja que en alguns casos poden haver obtingut la nacionalitat espanyola des del país d'origen (en el cas de tenir ascendents espanyols), o bé una vegada al nostre país (després de sol·licitar-la i havent complert tots els requisits legals).

Aquest esquema posa de relleu que la vulnerabilitat social que pateixen algunes famílies pot ser contrastada si es disposen de mecanismes de protecció, els quals es poden activar de manera preventiva o reactiva a les situacions de risc. L'existència d'aquests factors de protecció tindrà un paper clau en l'atenuació de la problemàtica generada per la situació de risc, mentre que l'absència d'aquests tendirà més a l'accentuació de la precarietat i vulnerabilitat inicial de la família, conduint-la clarament a situacions d'exclusió en més o menys àmbits en funció de la casuística concreta.

Podríem plantejar doncs, **diferents nivells en les situacions de vulnerabilitat familiar entorn de la funció educativa**, en que estarà present sempre el factor "ambient" (alt o baix risc), alhora que es donen múltiples funcionaments familiars, (des dels més protectors o als de més alt risc) **que condicionaran les estratègies d'orientació i d'atenció a les famílies des dels municipis.**

SITUACIONS DE VULNERABILITAT	CARACTERÍSTIQUES		ESTRATÈGIES MUNICIPALS
	Factors de risc	familiars	
GENERALS: Derivades dels cicles de vida dels grups familiars. <i>O crisis socials globals.</i>	Explícits- Latents Alt- baix	Resilents Alt risc	PROMOCIÓ ATENCIÓ
ESPECÍFIQUES: Conseqüència de situacions disruptives a nivell individual , familiar o social	Explícits- Latents Alt- baix	Resilents Alt risc	PROMOCIÓ ATENCIÓ PROTECCIÓ

3. Detecció dels factors de risc de vulnerabilitat

Els factors de risc de vulnerabilitat i els mecanismes protectors, tot i ésser universals, cobren diferents significats en relació a les característiques específiques de les famílies, depenent de les capacitats cognitives i emocionals de cadascuna d'elles i de l'ambient. Una mateixa variable pot, sota diferents circumstàncies, actuar com a factor de risc o de protecció.

3.1 A nivell general

Alguns factors de risc de vulnerabilitat i senyals d'atenció es poden detectar **a nivell individual, en el grup familiar o social**, a través de condicionants ambientals, socioeconòmics o culturals :

- El perfil evolutiu i dels comportaments dels fills o dels pares.
- Dels propis cicles de vida familiar.
- De situacions disruptives en la vida dels pares.
- De característiques específiques dels grups socials de pertinença.
- D'altres condicionants socials generals crítics (socioeconòmics, polítics...)

3.2 Relacionats amb el procés d'escolaritat dels fills.

Seguidament es detallen una sèrie de factors de risc i senyals a considerar en la detecció precoç de possibles situacions de vulnerabilitat familiar que poden afectar la seva funció educativa i que poden observar-se des de diversos serveis: educació, salut i serveis socials, ocupació, habitatge, dona, immigració, gent gran...⁸ a través de l'observació de comportaments, característiques o condicions:

○ **Del nen o jove:**

- Defectes o malformacions... Característiques relacionades amb malalties cròniques del nen.
- Característiques temperamentals.
- Alteracions del son o pors.
- Trastorns del comportament.
- Trastorns de relació en el joc.
- Retard de desenvolupament cognitiu o psicomotor i dificultats en l'àmbit escolar.
- Manifestacions d'ansietat.
- Abús de substàncies tòxiques.
- Trastorns del comportament alimentari.
- Trastorns afectius.
- Aïllament social.
- Trastorns l'estat d'ànim Idees de suïcidi.

○ **Dels pares:**

- Mare adolescent.
- Fill no acceptat.
- Embaràs de risc...nen prematur o patiment fetal.
- Separació llarga mare – fill.
- Situacions d'estigmatització, per malaltia mental greu, presó, drogoaddicció, prostitució.
- Pares amb malaltia orgànica greu, o amb dèficits sensorials.
- Pares molt joves.
- Situacions d'abandonament o negligència.
- Desconeixement del rol de pares.
- Mort d'un dels pares.
- Separacions dels pares difícils.
- Hospitalitzacions o absències llargues d'un pare.
- Maltractament físic o sexual.

---

⁸ Fons. Informe CIIMU, 2009.El protocol de SM infanto juvenil i el Programa de Salut I Escola de la Generalitat de Catalunya. L'esborrany de l'avantprojecte de llei dels drets i oportunitats de la infància i adolescència, s'identifiquen algunes situacions de risc

- **De la família**

- Baix nivell educatiu dels pares i mares. Protagonisme de les dones en la funció educativa.
- Manca de possessió de recursos culturals i educatius a la llar i accés a bens culturals.
- Immigració o migració desprotegides.
- Llars monoparentals.
- Manca de capital social, xarxa i inclusió social. Debilitament del vincle social i familiar en alguns sectors socials. Aïllament social.
- Estatus econòmic: social molt desfavorable: manca d'habitatge, subsidi.
- Daltabaix econòmic.
- La manca d'atenció física o psíquica per part dels progenitors, dels titulars de la tutela o la guàrdia.
- La dificultat greu per dispensar l'adequada atenció física i psíquic.
- La utilització del càstig físic o emocional.
- El conflicte obert i crònic entre els progenitors, separats o no, si anteposen les seves necessitats a les de l'Infant o adolescents.
- La incapacitat o impossibilitat de control de la conducta de l'Infant o adolescent.
- Desemparament de l'Infant o adolescent.

- **Del procés d'escolaritat**

- Escolaritat primerenca.
- Canvis escolars.
- Absentisme escolar.
- Manca d'escolarització obligatòria.
- Fracàs escolar sobtat.
- Composició social del centre.
- Dificultats en la relació família- escola: desconfiança en les relacions entre professorat, famílies i alumnat.
- Segregació escolar i altres dèficits d'equitat del sistema

- **Del “fora l'escola”: ambient social.**

- Nivell social i cultural del barri.
- Manca d'espais accessibles de formació o de lleure pels nens i joves.
- Nivells de conflictivitat social de l'entorn: bandes, consums etc.

- Pertinença a grups o col·lectius culturals específics segons l'ètnia o país d'origen.
- Nivell d'integració a la vida del barri o municipi,.

3.3 Específics de la població immigrada

Tot i partir de la consideració d'heterogeneïtat i diversitat entre els col·lectius immigrants, podem identificar **alguns condicionants específics d'aquesta població**, que apareixeran amb més o menys força en funció dels casos i contextos:

- **Estrangeria:** totes les persones que no tenen la nacionalitat espanyola estan sotmeses a una legislació específica, la llei d'estrangeria, que genera limitacions i estableix certs factors de desigualtat, com per exemple en el cas de les persones que arriben per reagrupament familiar o les persones en situació irregular.
- **Procés migratori:** tot i que existeixen diferències molt significatives entre els diversos casos, apareixen alguns elements comuns:
  - **Trencament i necessitat de reconstrucció:** l'experiència migratòria es caracteritza per "les profundes repercussions sobre les famílies, sobre la seva estructura i sobre les seves relacions internes"⁹. És en aquest sentit que habitualment, en els processos d'assentament de les famílies migrades apareixen tensions i conflictes: separacions i trencaments, transformació dels rols familiars, pèrdua d'autoritat dels pares sobre els fills... En qualsevol cas, es fa necessària una reconstrucció tant a nivell individual com familiar. Aquest procés està vinculat, a nivell individual, al dol migratori¹⁰, i en alguns casos a situacions descrites com a patologies específiques, com la síndrome de l'immigrant amb estrès crònic múltiple (síndrome d'Ulisses)¹¹.
  - **Precarietat, inestabilitat i vulnerabilitat:** aquesta situació de vulnerabilitat és freqüent (però no exclusiva) de les famílies immigrants, almenys en la primera etapa de la seva arribada i es tradueix, per exemple, en greus dificultats per accedir a l'habitatge o al mercat de treball. Aquesta situació s'explica pel fet que l'accés d'aquestes persones a l'estructura de la societat d'acollida té lloc a través d'uns espais molt concrets (econòmics, socials, culturals, simbòlics) que la nova societat "reserva" a la població immigrada procedent de països no comunitaris.

⁹ Carbonell, 2006: 18.

¹⁰ Malestar que afecta a algunes persones immigrants recent arribades i que es tradueix en un intens enyor, sensació de desarrelament o problemes d'encaix i adaptació

¹¹ Descrita pel doctor Joseba Achotegui. Es tracta d'una patologia que es manifesta amb diverses afectacions en la salut que són de difícil solució només amb un tractament farmacològic.

- En el cas dels **fills i filles de famílies immigrades**, existeixen algunes **especificitats** en relació al **procés migratori**, en les que s'aprofundirà en el següent apartat.
- **Processos de construcció identitària:** en aquest sentit és rellevant el concepte d' **imatge social reflectida**¹², que sosté que la identitat d'un individu, sobretot en el cas dels infants i adolescents, es configura a partir del reflex que les persones significatives (els pares, els parents, els mestres, els companys, etc.) li retornen d'ell/a mateix/a. En conseqüència, "cuando la imagen reflejada es, en general, positiva, el individuo (adulto o niño) siente que es digno y competente. Generalmente cuando el reflejo es negativo resulta extremadamente difícil mantener un autoestima sin tacha"¹³. En aquest sentit, la imatge estigmatitzada de determinats grups immigrants condicionarà negativament les seves oportunitats de desenvolupament. Aquest plantejament s'acosta a teories com la de la *profecia que s'autocompleix* (que en l'àmbit educatiu és coneguda també com *l'efecte Pigmalión*), que sosté que el fet de rebre una imatge distorsionada d'un/a mateix/a, acompanyada d'unes determinades expectatives per part dels altres, condueix al desenvolupament d'unes conductes que acaben ratificant l'estereotip.
- Dificultats específiques vinculades a les característiques distintives respecte a la societat d'acollida i que necessàriament impliquen un procés d'aprenentatge/adaptació al nou entorn:
  - **Dificultats de comunicació:** desconeixement de la llengua o llengües d'acollida, desconeixement dels codis comunicatius.
  - **Distància cultural** que dificulta la comprensió i l'adaptació al nou entorn.
  - **Desconeixement del funcionament de la societat** i dels entorns més específics i propers.
  - **Distància entre el sistema educatiu en origen i el català.** Per exemple, patrons de relació professorat-alumnat-famílies, sistemes més mnemotècnics versus mètodes més autònoms d'aprenentatge, etc.

Molt sovint el problema és el **prejudici** tant de les famílies com del professorat davant l'heterogeneïtat de les aules, i encara més, vers certs col·lectius que són titllats sistemàticament de problemàtics. Per tant, les **actuacions preventives** per modificar i evitar **prejudicis, estereotips** i fins i tot **actituds racistes** són fonamentals.

---

¹² Suárez-Orozco, 2003.

¹³ Suárez-Orozco, 2003: 171.

4. Principals necessitats detectades en l'acompanyament a l'escolaritat

En l'elaboració del present document d'orientacions, s'ha desenvolupat una aproximació a la realitat de diversos municipis per identificar les principals necessitats en matèria d'acompanyament a l'escolaritat. Malgrat no tractar-se d'un diagnòstic exhaustiu, la informació proporcionada pels ajuntaments es prou significativa.

Així doncs, les necessitats identificades en relació a l'acompanyament a l'escolaritat que, d'una manera general són compartides pels diversos municipis entrevistats, tenen una doble vessant: D'una banda, les necessitats de les famílies i, de l'altra, les necessitats de l'administració local i dels centres.

4.1 Necessitats de les famílies

Les necessitats generals de les famílies, en l'exercici de les funcions educatives tindrien com a base, el prendre consciència del rol que han de jugar i alhora poder trobar suport en aquelles situacions de desajust o crisi habituals en la seva evolució com a famílies.

Aquestes necessitats que requereixen ser ateses a través d'actuacions d'acompanyament a l'escolaritat són de dos tipus:

- **Genèriques**, és a dir, vinculades a les situacions de precarietat i vulnerabilitat social que poden afectar a una generalitat de famílies.
- **Específiques**, vinculades al fet migratori o d'haver-se incorporat recentment a la nostra societat.

Necessitats genèriques	Necessitats específiques
Dificultats de seguiment de procés escolar del fill/a per la intermitència laboral que provoca canvis d'horaris, absència de previsió a mitjà termini...	Dificultats de comunicació i comprensió que requereixen una atenció més personalitzada.
Manca de recursos econòmics que dificulta el compliment de les demandes escolars (llibres, material escolar, vestimenta determinada, excursions, colònies...)	Desconeixement del funcionament del sistema educatiu català i desconeixement del funcionament de la dinàmica de l'escola concreta: <ul style="list-style-type: none"> • Relació amb el professorat • Canals i formes de participació • Grau d'implicació amb el centre...
Manca d'unitat i suport familiar (ruptures, desestructuracions, soledat...) en la seva funció educativa dels fills/es.	Dificultat d'adaptació als codis culturals i normatius de la societat d'acollida en general i del sistema educatiu en concret.
Existència de problemes de salut familiars que impedeixen o dificulten una atenció continuada al procés d'escolarització.	Dificultat de mantenir relacions estables amb el territori i amb l'escola a causa de la mobilitat característica de certs projectes migratoris.
Altres:	Altres:

No es pot oblidar aspectes relacionats amb una major sensibilització de les famílies:

- La importància de l'educació en valors i dels aprenentatges escolars.
- Informació, formació i reflexió entorn de les funcions paternes en general, en el moment social actual.

- La necessitat d'exercir el seu rol educatiu i no delegar-l'ho fora.
- La coordinació amb l'escola, pel seguiment dels fills.
- El valor de vinculació amb altres famílies, com a suport i ajuda en les seves funcions educatives.

Pel que fa a les necessitats de les famílies en situació d'alt risc de vulnerabilitat, cal considerar els factors de risc acumulatiu..., i en ocasions crònic. Ara bé, la coexistència d'un o més factors de risc de vulnerabilitat no afecta a totes les famílies per igual i en alguns casos no comporta la pèrdua total de les funcions educatives, que queden preservades parcial o totalment malgrat les múltiples mancances, per les capacitats específiques dels seus membres.

Per tant les necessitats d'aquestes famílies, s'han de contextualitzar i analitzar de manera individual, dissenyant diferents intervencions i acompanyaments professionals específics que, en virtut de la complexitat de les situacions, seran més o menys intervencionistes i faran en alguns casos necessària una estreta col·laboració entre els serveis educatius, socials i sanitaris entre d'altres.

4.2 Necessitats de l'administració local i dels centres

Les situacions de precarietat i vulnerabilitat de les famílies, amb presència significativa de persones nouvingudes, generen reptes que l'administració local ha d'assumir i gestionar. A continuació es detallen algunes problemàtiques que cal afrontar:

- **Risc de fractura i manca de cohesió social:** la dificultat radica en l'assoliment d'un sentiment de pertinença al municipi per part de la població immigrada i el reconeixement d'aquest per part de la resta de la població, ja que només així és possible establir vinculacions, compromisos i projectes comuns entre el conjunt de la ciutadania. Per contra, la manca d'aquesta inclusió ciutadana genera problemes de convivència, un clima de malestar general i, necessàriament, la dedicació de més recursos en la seva gestió. En aquest sentit, cal tenir en compte alguns elements estructurals que incideixen negativament en la inclusió ciutadana: entre ells, l'urbanisme segregador de barris perifèrics heretat dels anys 60 i 70¹⁴.
- **Problemàtiques vinculades a la gestió del fet migratori,** entre d'altres, la pressió sobre els serveis i els recursos municipals.
- **Dificultats dels joves de 16 a 18 anys** que no han conclòs l'escolaritat obligatòria o que no estan en condicions per afrontar estudis postobligatoris i no troben facilitats al mercat de treball.

---

¹⁴ En diversos municipis catalans, i arran de l'anomenada Llei de Barris s'estan desenvolupant actualment programes específics adreçats a pal·liar aquests efectes. Molts d'aquests programes incorporen elements educatius com a part fonamental de les accions a desenvolupar.

En relació a l'acompanyament a l'escolaritat les necessitats identificades són:

Administració local	Centres
<p>Necessitat de coordinació i planificació entre els diferents agents municipals vinculats a l'educació. En els municipis on es disposa d'eines com els PEES o els PEC és clau l'existència d'una bona articulació i el reconeixement explícit de tots els agents que hi participen.</p>	<p>Necessitat de previsió dels efectius d'alumnat de l'escola i la seva pauta de mobilitat per a una bona organització i gestió del centre.</p>
<p>Necessitat de vetllar per la presència i continuïtat de professionals especialitzats en el seguiment dels processos d'acompanyament a l'escolaritat, com per exemple, mediadors/es interculturals, traductors/es, auxiliars a l'aula...</p>	<p>Necessitat de suport extern en la gestió de la diversitat i el tractament de determinades casuístiques.</p>
<p>Necessitat de mecanismes d'intervenció i fórmules de gestió en el temps no lectiu de l'alumnat, especialment en relació a la problemàtica que nombrosos municipis presenten per la qüestió dels patis oberts.</p>	<p>Necessitat de continuitat en els projectes, actuacions o programes que es posen en marxa.</p>
	<p>Eines per motivar la participació del conjunt de les famílies als actes escolars (reunions, festes, activitats...)</p>
<p>Altres:</p>	<p>Altres:</p>

4.3 Relacionades amb l'alumnat nouvingut

Tal com s'ha indicat en el quadre anterior, la previsió dels efectius d'alumnat i el coneixement de la seva pauta de mobilitat és bàsica per a una adequada organització i gestió del centre. És per aquest motiu que és important dedicar una atenció especial a les **necessitats i problemàtiques específiques directament vinculades a la incorporació d'alumnat nouvingut** al sistema educatiu i que afecten, també, l'administració local:

En relació a l'**accés a l'escolaritat**, hi ha dues qüestions que cal contemplar perquè generen disfuncions en el sistema, tal com està estructurat actualment:

- La **matrícula viva**: fa referència a la mobilitat de l'alumnat fora del període de matriculació ordinària. La incorporació d'alumnes durant el curs, especialment quan aquesta no és esporàdica, sinó sostinguda i numèricament significativa, genera importants dificultats de gestió i organització escolar (en la composició dels grups, la gestió dels processos d'acollida i acompanyament, el desenvolupament de les activitats a l'aula, etc.).

La problemàtica relacionada amb la **matrícula viva** no és exclusiva de la població immigrada. De fet, s'ha constatat un increment de la mobilitat del conjunt de la població escolar. Per exemple, a Barcelona, durant el curs 2008-2009, només un terç de la matrícula viva era d'alumnat estranger. La resta, correspon a població autòctona que per circumstàncies especials també va demanar canvi d'escola (canvis de domicili, fugides a mig curs d'escoles no volgudes designades d'ofici...). En qualsevol cas, el saldo de mobilitat, es va apropar a zero.

- La **incorporació tardana**: l'arribada d'alumnat immigrat que no ha iniciat la seva escolaritat al nostre sistema educatiu, genera algunes dificultats, tant a nivell d'organització dels centres, per tal de donar resposta a les necessitats específiques d'aquests infants, com en relació a l'èxit de les seves trajectòries acadèmiques. La incorporació tardana és especialment problemàtica en el cas d'alumnat de secundària: el breu temps d'estada al nou sistema educatiu i les dificultats per donar resposta a les seves necessitats, els aboca en la majoria de casos al fracàs escolar. En ocasions, aquesta problemàtica es relaciona amb l'anterior, quan l'alumnat arriba un cop ha començat el curs.

Un altre tipus de necessitats són les relacionades amb l'**acollida** d'aquest alumnat als centres educatius. En aquest cas, **el moment i edat d'arribada són significatius**: és més fàcil garantir l'èxit escolar en els casos d'infants que s'incorporen a educació infantil o als primers cicles de primària, i també quan aquesta incorporació es fa de manera normalitzada al setembre. El procés d'acollida pot variar significativament en funció del cas, però cal tenir present algunes qüestions importants:

- **Situació de fragilitat emocional dels infants nouvinguts**: el procés migratori suposa en la majoria de casos una experiència traumàtica. En el cas dels infants, cal contemplar específicament el seu nivell de maduresa emocional i la seva capacitat d'assumir i entomar determinades situacions.
- **Trajectòries escolars prèvies**: en molts casos, l'alumnat nouvingut té una experiència prèvia del pas per l'escola en el seu entorn d'origen que pot condicionar l'adaptació al nou sistema. Per una banda, cal tenir en compte els casos amb **trajectòries escolars discontinües**, és a dir, que malgrat haver estat escolaritzats, no ho han estat durant tots els cursos i no han assolit els coneixements bàsics. Cal valorar, també, les diferents experiències de **cultura escolar**: el funcionament del sistema educatiu, els programes escolars, el tipus i estil de docència, etc. poden variar molt significativament en funció dels països d'origen i condicionar l'adaptació dels infants.

És especialment significatiu allò que fa referència a la **permanència en el sistema**: la qüestió de l'absentisme i l'abandonament prematur de l'escola està molt directament vinculat amb situacions de vulnerabilitat social, però en el cas de les famílies immigrades, s'hi poden afegir elements culturals:

- **Diferents referents en relació a la cultura escolar:** si aquesta és una qüestió que, com hem vist, afecta l'alumnat nouvingut, també incideix de forma clara en les expectatives i l'actitud de les famílies respecte del sistema educatiu i els centres escolars.
- En alguns casos, les famílies també poden discutir la **legitimitat de l'escola com a espai de socialització:** pel tipus de continguts i missatges que reben els seus fills i filles, les relacions que hi estableixen, els valors que es transmeten, etc.
- Finalment, en ocasions l'absentisme es vincula també a la mateixa **experiència d'escolarització dels infants i/o adolescents.** No es tracta ja de les famílies, sinó que són ells o elles mateixos qui es neguen a continuar a l'escola: no només no s'ha assolit l'èxit acadèmic, sinó que en el seu conjunt el pas per l'escola és concebut com un fracàs.

El quadre següent recull una síntesis d'aquestes necessitats:

Necessitats i problemàtiques dels centres en relació a:	
Alumnat nouvingut (incorporació recent)	Alumnat immigrat en situació de vulnerabilitat
<p>Accés a l'escolaritat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Matrícula viva: incorporació d'alumnat fora dels terminis ordinaris de matriculació. • Incorporació tardana: alumnat estranger que no ha iniciat la seva escolarització al sistema educatiu català. La problemàtica apareix especialment en el cas dels alumnes que s'escolaritzen a secundària. 	<p>Permanència en el sistema: l'absentisme escolar i l'abandonament prematur de l'escola</p> <ul style="list-style-type: none"> • Existència de diferents referents en relació a la cultura escolar. • Dubtes sobre la legitimitat de l'escola com a espai de socialització. • Pròpia experiència escolar negativa.
<p>Acollida:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Existència de diferències significatives en la necessitat d'acollida en funció de l'edat i el moment d'arribada. • Presència de situacions de fragilitat emocional dels infants derivada del procés migratori. • Importància de les trajectòries escolars prèvies: <ul style="list-style-type: none"> ○ Trajectòries discontinúes ○ Diferències en la cultura escolar 	

5. Criteris i principis d'acció

5.1 Criteris:

Els factors de protecció.

Són els que produeixen i possibiliten que les circumstàncies adverses generin condicions personals creadores, que enriqueixen les possibilitats pràctiques d'actuar

sobre la realitat que es viu: transformant-la o transformant-se personalment. S'han d'entendre com el **pol positiu del concepte de vulnerabilitat**, que es posa en evidència en combinació amb alguna variable de risc.

Un factor protector no sempre és un succés agradable, algunes situacions de desconfort o de risc potencial, poden enfortir els individus i els grups familiars, enfront de futures situacions similars (però també poden actuar en sentit contrari i per tant com a factors de risc, segons les característiques específiques de la família).

Es poden considerar mecanismes protectors tant els recursos del context en què viuen o utilitzen les famílies, com les pròpies forces internes que les famílies tenen per adaptar-se a una situació de risc determinat. Aquest **potencial protector**, individual, familiar o social, intern i relacional, és el que s'ha de tenir present i reforçar, per evitar que un risc posi en marxa reaccions negatives en cadena que acabin amb la funció educativa de les famílies amb conseqüències directes en els fills.

Els mecanismes de protecció no són absoluts ni estables a través del temps, i per tant **necessiten ésser potenciats**, sempre tenint en compte el context cultural local.

Es poden pensar a **diferents nivells, com a impuls per:**

- **Protecció de** les condicions educatives i **atenció** de les dificultats familiars. Ja que la família actua com a mediadora de moltes variables negatives en la vida dels fills.
- **Promoció** de les condicions educatives generals favorables: l'autoestima i l'autoeficàcia, a través de relacions afectives segures i harmòniques en el si de les famílies.

Però sabem que els mecanismes de protecció, alguns són inherents als individus o al grup familiar (ésser nena, ser fills gran, tenir un físic atractiu, equilibri psicològic, recolzament de la família extensa...), no són modificables, ni susceptibles de d'intervenció municipal.

Ara bé, d'altres factors de protecció es poden aprendre i modificar, ja que no són absoluts ni estables a través del temps, i per tant poden **ésser potenciats**, sempre tenint en compte el context cultural local.

Estratègies de promoció i protecció en l'àmbit general de les famílies.

Les necessitats generals de les famílies, en l'exercici de les funcions educatives tindrien com a base, el prendre consciència del rol que han de jugar i alhora poder trobar suport en aquelles situacions de desajust o crisi habituals en la seva evolució com a famílies, per mantenir l'exercici del rol patern.

- Major consciència i sensibilitzat de les famílies sobre:
  - La importància de l'educació en valors i dels aprenentatges escolars
  - Informació, formació i reflexió entorn de les funcions paternes en general, en el moment social actual.
  - La necessitat d'exercir el seu rol educatiu.
  - La coordinació amb l'escola, pel seguiment dels fills.
  - El valor de vinculació amb altres famílies, com a suport i ajuda en les seves funcions educatives.
- Suport específic per a pares, mares i fills, en les situacions de crisi relacionades amb la pròpia evolució familiar i creixement dels membres, cicles de vida familiars.

- Suport per a pares, mares i fills en situacions disruptives de risc de vulnerabilitat familiar motivades per causes individuals, familiars o socials: crisis laborals, crisis econòmiques, canvis d'escola o barri, problemes de salut, de fracàs escolar sobtat o desmotivació dels fills...
- Oferta de serveis i activitats adreçades a nens i joves d'educació en valors i de motivació per l'aprenentatge.

Les estratègies adreçades a reforçar el paper educatiu, han d'ésser universals **per a tota la població** i han de contemplar **les dimensions**: individual, familiar i social pel que fa a :

- Millora de les condicions educatives **individuals** dels infants
- Reforçar la competència educativa de les **famílies**
- Millora de **l'entorn social**: cohesió social, entorns saludables, models socioculturals i d'oci educatius i saludables...)

Encaminades d'una banda a detectar els factors de risc descrits, que poden comportar la pèrdua de la funció educativa i d'altra a reforçar els mecanismes protectors.

Promovent aquelles **capacitats que han de tenir els individus i els grups familiars per a fer front a la vida i que actuen com a factors protectors davant del risc en general.**

Segons l'Organització Mundial de la Salut, **cal desenvolupar habilitats per a la vida, com el principal factor de protecció.** Són habilitats considerades genèriques que capaciten al individu per resoldre problemes en el terreny interpersonal:

Capacitats a desenvolupar segons l'OMS:

- Capacitat de prendre decisions
- Capacitat de pensar en forma creativa
- Capacitat de pensar en forma crítica
- Capacitat de comunicar-se amb eficàcia
- Capacitat d'establir i mantenir relacions interpersonals
- L'autoconeixement
- Capacitat d'experimentar empatia
- Capacitat de controlar les emocions
- Capacitat de manegar la tensió i l'estrès

5.2 Principis:

Metodològics.	
<p>Territorialitat</p>	<p>Es tracta d'un principi bàsic que fa referència a la necessitat de treballar sempre en relació al territori concret, ja que només d'aquesta manera es poden detectar les necessitats reals i definir i ajustar les respostes més adequades. La importància de la territorialitat es fa evident tan en municipis petits, com en municipis grans perquè tant en un cas com en l'altre existeixen condicionants i característiques pròpies que requereixen un tractament determinat i no un altre. En relació als municipis grans, aquest principi ha de tenir un doble nivell: per una banda, l'entorn concret (barri, districte...) i, per l'altra, el conjunt del municipi, essent necessari un encaix i un treball en la mateixa direcció.</p> <p>Aquest principi explica que tot i que les necessitats dels municipis majoritàriament són compartides, les respostes que es desenvolupen no siguin les mateixes: cada municipi té la seva especificitat territorial que requereix d'intervencions ajustades a aquesta realitat. Això no significa que algunes actuacions no es puguin repetir en diversos municipis, sempre i quan hi hagi un esforç d'adequació i adaptació a l'entorn.</p>
<p>Lideratge polític i coresponsabilitat</p>	<p>El desenvolupament de polítiques locals, a qualsevol nivell, ha de comptar amb un lideratge polític clar des de l'Ajuntament, malgrat incorpori i aglutini altres agents, com és el cas evident en matèria d'educació. Només una acció política decidida permet articular el conjunt d'accions desenvolupades des de la coresponsabilitat entre tots els agents implicats en el marc del municipi.</p>
<p>Integralitat i enfocament transversal</p>	<p>L'educació, tal com contempla la LEC i es posa de manifest en el plantejament dels PEE i els PEC, no és patrimoni de l'escola ni de l'àrea d'educació de l'Ajuntament. El conjunt d'agents implicats en l'àmbit local, com a comunitat educativa, han d'assumir com a propis els objectius i principis de les actuacions proposades. Cal tenir en compte i contemplar la complexitat dels fenòmens i dinàmiques socials, de les situacions i casuístiques sobre les que s'intervé i dels diferents grups que constitueixen el municipi. Aquest caràcter integral hauria de ser present en els diagnòstics, en la planificació, el desenvolupament d'accions i els processos d'avaluació.</p>
<p>Globalitat i normalització</p>	<p>Per tal de fomentar l'equitat i la igualtat d'oportunitats, cal evitar la segregació. Els serveis específics s'han d'adreçar sempre i només per donar resposta a necessitats específiques, és a dir, únicament mentre aquestes existeixin, i no pas a segments de població en funció de l'origen o altres característiques. Cal fomentar el funcionament social autònom i l'accés normalitzat als recursos. Les mesures o serveis específics només haurien d'adreçar-se quan sigui estrictament necessari per compensar necessitats específiques, i tractar-se d'accions de caràcter temporal i transitori. En cas contrari, es poden generar actituds de dependència i greuges comparatius en relació a la resta de la població.</p>

Temporalitat dels processos	Qualsevol procés d'ajustament, transformació o canvi requereix temps. Cal projectar els objectius de les accions no només a curt termini, sinó també a mig i llarg termini , i establir mecanismes d'avaluació tenint en compte aquesta dimensió. La generació és una bona unitat de mesura per als processos de canvi.
Perspectiva proactiva	En relació a l'equitat en l'àmbit educatiu (i en qualsevol altra qüestió) és necessari treballar des d'una perspectiva proactiva. No contemplar únicament la resposta a les necessitats i/o problemàtiques que es detectin per tal de minimitzar-les, sinó també anticipar-s'hi . Cal identificar oportunitats d'intervenció adreçades a generar nous escenaris de futur, des d'una perspectiva constructiva i una visió més estratègica.
Intercanvi de coneixement	Són moltes i diverses les fonts que poden contribuir a una millor comprensió de la realitat social i cultural dels municipis. És important promoure mecanismes fluids d'intercanvi de coneixement entre els diferents agents que intervenen en l'àmbit local i en el conjunt de la comunitat educativa.

De contingut.	
Diversitat(s)	Els factors que incideixen i caracteritzen les persones, les seves actituds i els seus processos són múltiples. Cadascun/a de nosaltres està condicionat per la combinació de múltiples factors : l'edat, el gènere, els condicionants socioeconòmics, l'origen cultural, els grups de pertinença, l'orientació sexual, les característiques físiques i psíquiques, les trajectòries personals, etc. Cap d'aquests factors és determinant, sinó que es combinen entre ells i incideixen en major o menor mesura en funció dels casos i els contextos . En tot cas, quan parlem de població d'origen migrat, cal contemplar que els factors culturals són només una part d'aquests factors de diversitat.
Igualtat i equitat	En compliment del marc legal, però també com a forma de generar cohesió social, les polítiques públiques han de garantir que les intervencions en matèria educativa (o en altres matèries) s'adrecin a fomentar i garantir la igualtat de drets i deures i l'equitat de tracte a tots els ciutadans i ciutadanes del municipi, sense cap tipus de discriminació per motiu d'origen, ètnia, sexe, edat, orientació sexual, ideologia, confessió religiosa, etc.
Interculturalitat	Dels diferents models teòrics de gestió de la diversitat, la interculturalitat , entesa com a mecanisme d'interacció entre les persones de diferents orígens i cultures, des de la valoració i el respecte de la diversitat cultural, és el que es demostra més efectiu per garantir la igualtat d'oportunitats, tant a nivell individual com col·lectiu , en una societat democràtica i cohesionada. La perspectiva intercultural, a partir del reconeixement de l'existència de pluralisme cultural (de coexistència de diferents cultures o grups culturals), se centra en els esforços adreçats a articular les diferències per aconseguir la convivència de tots els grups en un tot harmònic que respecti la legitimitat de cadascun d'ells en un marc igualitari. Es tracta d'un concepte, per tant, amb

	<p>una clara dimensió dinàmica i processual: no defineix una realitat, sinó la voluntat de gestionar-la d'una determinada manera. En l'àmbit educatiu, és també la perspectiva de gestió de la diversitat proposada des del Departament d'Educació.</p>
Inclusió	<p>Inclusió: cal tenir present els objectius d'inclusió que tota actuació ha de perseguir. Distingim dues nocions diferents del concepte d'inclusió:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Social: fa referència a la plena participació de les persones en tres eixos principals: el mercat productiu, l'adscripció política i l'adscripció comunitària (família i xarxes socials)¹⁵. • Ciutadana: es refereix a un sentiment de pertinença de la persona al territori, en aquest cas al municipi, alhora que un reconeixement d'aquesta pertinença per part de la resta de la societat. Aquesta inclusió només és possible a partir d'una determinada definició de ciutadania, tal com es descriu a continuació.
Ciutadania	<p>Malgrat les limitacions del concepte de ciutadania en el seu sentit jurídic estricte¹⁶, hi ha altres nocions del concepte que esdevenen font del vincle social. Es tracta de l'accepció que fa referència al sentit de pertinença a una comunitat (local), i que reconeix els mateixos drets i deures per a tots els veïns i veïnes, amb independència del seu origen o nacionalitat. En aquest sentit, en l'àmbit local, el concepte de ciutadania accepta la diferència i la diversitat com a elements enriquidor, però no la desigualtat, i implica la participació dels nous veïns i veïnes en les dinàmiques socials. Segons la sociòloga Dominique Schnapper, el concepte de ciutadania és la millor idea de la que disposem per organitzar la vida de les persones, respectant la seva dignitat: la diversitat entre les persones no han d'impedir que siguin tractades jurídicament i política (almenys en l'àmbit local) de manera igual¹⁷.</p>
Participació	<p>La participació del conjunt de la comunitat educativa i, per tant, també de les famílies nouvingudes o immigrades ha de ser efectiva, desenvolupar-se en igualtat de condicions i amb la finalitat de contribuir al desenvolupament educatiu i personal dels infants. Haurien de reconèixer-se i garantir-se formes i espais de participació naturals, encara que no estiguin formalitzats.</p>
Integració multidireccional	<p>S'ha de tenir en compte que el procés d'integració no es refereix únicament a l'esforç d'adaptar-se de la població nouvinguda, sinó que també requereix una voluntat per part de la societat d'acollida (i les seves institucions) d'adequar-se a la nova realitat social. De la mateixa manera, cal contemplar aquests processos des d'una perspectiva complexa, defugint la simplificació del binomi immigrant/autòcton i entenent que les relacions (i els processos d'integració) s'estableixen també entre membres de diferents col·lectius d'origen immigrant.</p>

¹⁵ Subirats, 2004.

¹⁶ En el seu sentit jurídic estricte, no totes les persones residents a Catalunya són ciutadans/es. La Constitució Espanyola reconeix la ciutadania (i per tant l'accés a tots els drets i deures) únicament a les persones amb nacionalitat espanyola.

¹⁷ Schnapper, 2003.

5.3 Especificitats vinculades al fet migratori i la diversitat cultural

Cal establir algunes prevencions en relació als supòsits sobre el pes de la cultura en les característiques i processos d'aquestes famílies: ja hem apuntat que la cultura és un element fortament condicionant de les seves realitats, però en cap cas determinant. Volem insistir en la necessitat d'identificar els elements no estrictament vinculats als condicionants culturals, sinó especialment els que tenen a veure amb el fet migratori i els seus efectes en les situacions de vulnerabilitat que viu bona part de la població nouvinguda i d'origen migrat.

Proposem les següents indicacions:

- **Atenció als múltiples factors de diversitat**

És innegable que un dels principals efectes de la presència d'immigració procedent d'altres països ha suposat un increment i visibilització de la diversitat cultural al nostre país. Amb tot, **la incidència dels factors culturals sobre les persones immigrades no és superior que sobre la resta. És a dir, els factors que expliquen les seves característiques i condicionen els seus processos són, com en tots els casos, múltiples.** Més enllà de tenir en compte l'origen i l'adscripció a

determinats grups ètnico-culturals, cal fer atenció a qüestions com el gènere, l'edat, les característiques personals individuals, els condicionants vinculats al procés migratori.

RECOMANACIÓ

En la identificació de les persones i famílies a les quals es vol adreçar l'acció, caldrà tenir en compte diferents variables: la nacionalitat, el lloc d'origen (poden procedir ja de dins del territori català o espanyol), el temps d'estada... però també el sexe, l'edat, les condicions de vida i situació socioeconòmica, el nivell cultural, etc.

- **Identificar el propi biaix cultural**

Totes les persones estem condicionades per la cultura: no només la població immigrada, sinó el conjunt de la població autòctona. Un dels efectes d'això és que les percepcions que les persones tenim del propi grup cultural i dels que ens són aliens estan condicionades pel tamís cultural.

La cultura esdevé el sistema de referència que tenim per interpretar i desenvolupar-nos en el nostre entorn, així com per interpretar qualsevol realitat que ens sigui aliena. No podem dissociar-nos de la nostra cultura, si bé, com ja hem vist, **tenim la capacitat de transformar-la amb els nous aprenentatges.** I això ens afecta per igual a totes les persones: tant els col·lectius immigrants (a l'hora de percebre'ns i d'entendre el nostre sistema educatiu, per exemple), com a les persones que hi treballem (a l'hora d'entendre els seus comportaments i actituds, per exemple).

És necessari **un exercici de descentrament cultural** que permeti una aproximació més objectiva a les realitats de les persones i famílies amb les que treballem, i dels seus processos d'integració a la societat d'acollida.

RECOMANACIÓ

En la relació i la comunicació amb aquestes persones, **són molt valuoses les eines que proposa la comunicació intercultural**. Una bona formació dels tècnics/ques i dels diferents professionals en aquesta matèria facilitarà la relació i la comprensió. També és positiva la participació de **mediadors/es interculturals**, sempre que la seva tasca s'adreci a facilitar claus de comprensió intercultural i no únicament a la traducció.

- **Identificar els elements vinculats al procés migratori**

A continuació es recullen, a tall de recordatori, els més rellevants:

- **Condicionants derivats del fet de no disposar de la nacionalitat espanyola**, és a dir, de ser població estrangera sotmesa a una determinada legislació (Llei d'estrangeria).
- **Efectes del procés migratori relacionats amb el canvi de context**, no només a nivell de territori, sinó també de coneixences personals, familiars, amistats... Cal tenir present el malestar, la desorientació, l'enyor i l'estrès que aquestes situacions poden generar.
- **Vulnerabilitat vinculada al tipus d'accés a la societat d'acollida**, a nivell d'habitatge, laboral, relacional, participatiu... De fet, podem parlar de l'existència d'una determinada "porta d'entrada" per les persones que arriben a la societat d'acollida procedents de països pobres no comunitaris.
- **Pes de la imatge social i l'estigmatització** d'alguns col·lectius immigrants, vinculada a l'existència de potents prejudicis i estereotips de difícil modificació i, en canvi, fàcil alimentació.
- Condicionants relacionats amb les **dificultats comunicatives**, el **desconeixement del funcionament de la societat** i, en definitiva, el **distanciament cultural**.

RECOMANACIÓ

Una vegada més, en la conceptualització dels col·lectius, cal poder contemplar aquests elements. Serà especialment útil, per tant, **conèixer la situació legal de les famílies i preveure mecanismes per identificar situacions de precarietat o factors de desavantatge**. La derivació a serveis i recursos específics pot facilitar la millora de les situacions familiars.

En els processos de **reagrupament familiar**, cal tenir en compte la funció de certificació de les condicions favorables que recau en els municipis. L'Ajuntament pot aprofitar aquest tràmit administratiu com a element de contacte i detecció de les famílies que reagrupen fills o filles en edat escolar i iniciar, de forma preventiva, actuacions que millorin l'acollida:

- Informació sobre la documentació acadèmica i sanitària (titulacions oficials, carnet de vacunacions, etc.)
- Informar i aconsellar sobre el millor moment d'emprendre el viatge (per permetre concloure estudis en origen, venir a l'inici de curs...)
- Facilitar informació sobre l'escolarització a Catalunya (sistema educatiu, escolarització en català, legislació específica, etc.)

- **Atendre les especificitats culturals**

Finalment, una vegada identificats tots aquests elements **cal tenir en compte aquells que es refereixen estrictament a l'especificitat cultural**. Insistent, però, en el fet que no necessàriament incideixen de la mateixa manera ni generen les mateixes situacions en cada cas.

Els elements culturals específics més habituals tenen a veure amb:

- **Codis i pautes comunicatives i de relació:** una determinada manera d'entendre què és correcte i incorrecte, educat o no..., i d'interpretar a nivell de contingut el to de veu, la distància interpersonal, el contacte físic, la gestualitat... pot generar i genera dificultats de comprensió i malentesos. Per evitar-los poden ser de gran utilitat les indicacions i reflexions de la **comunicació intercultural**.
- **Concepció espai/temps:** la concepció que les diferents cultures o grups culturals tenen de l'espai i el temps poden diferir significativament: usos adequats i/o legítims dels espais públics o comunitaris; noció de puntualitat...
- **Creences:** cal tenir en compte que hi ha creences molt arrelades en determinades comunitats, que tenen incidència en les actituds i comportaments d'algunes persones. Poden ser de diferents tipus: vinculades a la religió (sobre la noció de pecat, per exemple), a elements màgics/sobrenaturals (creença en éssers sobrenaturals –esperits, genis...-, vinculades a la salut i la curació, a aspectes màgics –mal d'ull, fetilleria...-), racionalitzades (vinculades a raonaments científics o científistes), etc.
- **Tabús alimentaris:** en el nostre context destaquen els tabús alimentaris religiosos: el cas de l'alimentació *halal*¹⁸ musulmana (en aquest cas, són exclosos del consum el porc i els seus derivats, i l'alcohol entre altres, però també es condiciona el consum de carn en funció de com hagi estat sacrificada), o del menjar *kosher*¹⁹ jueu. De tota manera, no sempre la justificació del tabú alimentari és de tipus religiós: la consideració d'un aliment com a adequat o no per a menjar pot ser estrictament cultural (com el cas dels cargols, la carn de conill, els insectes, la carn de gos...).
- **Pràctiques culturals:** finalment hi ha algunes pràctiques culturals que es fan especialment visibles en el context d'acollida: determinades cerimònies i pràctiques religioses²⁰ o paganes, expressions folklòriques, vestimenta, elements d'intervenció sobre el cos (pentinats, tatuatges i decoració de la pell)... En ocasions, algunes d'aquestes pràctiques fins i tot entren en contradicció amb la legislació i amb valors ètics i morals actuals de la nostra societat: poligàmia, pràctiques quirúrgiques vinculades a ritus de pas (mutilació genital femenina), etc.

En la majoria de casos, aquest tipus d'elements, sobretot els que tenen una manifestació externa, provoquen una major **visibilitat** d'alguns col·lectius, produint un efecte sobre la percepció que l'entorn té d'aquests col·lectius, migrats o no migrats. Cal dir que, en ocasions, algunes d'aquestes pràctiques poden generar **conflictes interculturals** per la contraposició d'interessos entre diferents grups.

---

¹⁸ En àrab, *halal* significa pur (i per tant, permès per l'Islam), per contraposició a *haram* (impur; s'atribueix a tots aquells aliments i/o pràctiques no permeses o desaconsellades).

¹⁹ En hebreu, *kosher* significa correcte o adequat.

²⁰ Cal tenir en compte que la religió i les seves manifestacions formen part de la cultura; per tant, les manifestacions, rituals i pràctiques religioses s'han de considerar també com a culturals.

RECOMANACIÓ

Abans d'afrontar les casuístiques en tant que conflictes interculturals, és recomanable una anàlisi en profunditat. En la majoria de casos, els conflictes i la contraposició d'interessos i visions malgrat donar-se entre grups culturals diferents, no poden considerar-se estrictament interculturals. Una bona eina per a l'anàlisi i la intervenció és la guia sobre conflictes ètics interculturals de Canimas i Carbonell (veure bibliografia).

Algunes indicacions específiques en aquesta línia són:

- Anàlisi i respecte estricte al marc legal.
- Eines i estratègies de negociació/mediació.
- Suport de professionals especialitzats en mediació i/o gestió del conflicte.

• Treball específic amb infants i joves nouvinguts

En relació al treball amb infants i joves nouvinguts cal contemplar:

- **Les trajectòries educatives prèvies.** Per tal de garantir una òptima incorporació al sistema escolar i facilitar trajectòries exitoses, és important fer una bona identificació i acompanyament d'aquesta qüestió.

En qualsevol cas, cal tenir en compte que encara que hi hagi infants amb trajectòries escolars discontinues o escolarització escassa, poden haver adquirit aprenentatges significatius en altres contextos educatius no formals (en l'entorn familiar o comunitari, en el desenvolupament d'activitats laborals...).

RECOMANACIONS

Per a una bona **identificació de les trajectòries escolars de l'alumnat nouvingut**, recomanem:

- Facilitar i preveure l'**aportació de documentació** acreditativa de la trajectòria escolar dels infants. Ja en el procés de tramitació dels reagrupaments es pot orientar la família perquè tingui en compte aquesta qüestió i aporti documentació en el moment d'arribada.
- Fer una bona **detecció** de la trajectòria **en el moment de l'acollida al municipi**. Molts ajuntaments disposen de professionals i serveis d'acollida que poden contribuir a recollir i traspasar la informació relativa a les trajectòries prèvies en el moment de la matriculació.

- **La transició escola - treball.** Especialment entre els i les adolescents d'incorporació tardana, es fa evident la dificultat de garantir-los trajectòries escolars d'èxit. Es tracta, per tant, de persones en situació de clar desavantatge, amb els riscos afegits de l'edat, les situacions de precarietat familiar, els condicionants negatius de la llei d'estrangeria (amb limitacions d'accés als permisos de treball), sovint en entorns poc afavorits... En aquests casos, és bàsic treballar, al final de l'educació obligatòria, la transició cap al mercat laboral.

RECOMANACIONS

- **Orientació** als nanos i a les famílies: ja des dels centres educatius, informant de les oportunitats i possibilitats al final de l'educació obligatòria; sensibilitzant de la necessitat d'ampliar la formació i de les dificultats d'inserció directa; facilitant les derivacions i acompanyaments necessaris.
- **Coordinació** entre els diferents serveis i recursos locals, amb una **visió integral**: Ajuntament (educació, promoció econòmica, serveis socials, joventut i altres), centres educatius, recursos formatius, entitats educatives... També pot ser necessària, segons els contextos, una coordinació supralocal (per tal d'optimitzar recursos i facilitar el màxim d'oportunitats possibles). És convenient que puguin establir-se **itineraris** definits, en els que hi participin el conjunt d'agents, que permetin un òptim seguiment de les trajectòries d'aquests/es joves.
- **Definició dels recursos**: bona part de l'èxit d'aquests esforços rau en una correcta identificació de les oportunitats reals d'inserció en l'entorn local, i de l'adequació dels recursos a aquesta realitat. Cal garantir recursos formatius i d'inserció de qualitat i ajustats a les possibilitats del mercat laboral.

- **Processos de socialització dels infants i joves d'origen migrat.**

Pels motius que ja s'han anat apuntant, en ocasions hi ha dificultats perquè aquestes persones puguin participar i desenvolupar-se en el seu entorn social de forma equitativa, en relació a la resta d'infants i joves. Promoure i procurar **espais i temps de socialització** és una bona manera de fomentar no només la seva integració sinó també el seu desenvolupament com a ciutadans i ciutadanes de ple dret al municipi.

Aquests espais haurien de creuar, almenys, dues variables:

- **Socialització entre sexes**: la qüestió del gènere pot condicionar molt, sobretot entre determinats col·lectius i a partir de la pubertat, les formes de relació d'alguns d'aquests infants i joves. Alguns espais i algunes activitats són vistes amb recel per algunes persones o grups, en no ser considerades legítimes (en termes ètics o morals) per a la relació entre nois i noies. Això explica, en ocasions, les dificultats per aconseguir que nois i noies de determinats col·lectius participin en activitats mixtes. Aquesta és una qüestió d'una certa complexitat però que, en qualsevol cas, es pot treballar amb molt bons resultats. Cal establir aquí interlocucions amb els diferents col·lectius per anar llimant la possible desconfiança.
- **Socialització entre diferents grups**: en ocasions s'observa una dificultat perquè infants i, sobretot adolescents i joves de diferents grups d'origen (immigrats o no) es trobin i se socialitzin plegats. Aquesta també és una qüestió que caldrà contemplar i treballar.

RECOMANACIONS

Tenint en compte aquestes qüestions, per tant, les principals vies a treballar serien:

- **Educació en el lleure:** les activitats de lleure organitzat i d'educació no formal, són espais legitimadors de tot aquest tipus de relacions. Cal potenciar la participació d'infants i joves de tots els orígens i d'ambdós sexes, de forma normalitzada, en aquest tipus d'activitats. Aquesta és una idea que ja recull el projecte Calidoscopi o la filosofia del Pla Educatiu d'Entorn.
- **Activitats esportives:** l'esport és una activitat fortament socialitzadora i que pot ser també molt inclusiva (en funció de com es plantegi; un esperit competitiu malentès també pot ser fortament segregador). La participació en clubs esportius o la realització d'activitat esportives adreçades al conjunt de la població són activitats molt interessants.

6. Orientacions per al disseny d'intervencions

Metodologia en el disseny de les intervencions adreçades a les famílies.

On som? : **Anàlisi de situació global al municipi.**

On volem anar? : **Objectius**

Com hi anirem ? : **Coordinació, planificació d'accions**

On hem arribat ? : **Avaluació**

6.1 ON SOM ?:

Cada municipi ha de comptar amb un **anàlisi de situació global (Diagnosi)** que l'integren. Inclouria un :

- **Anàlisi quantitatiu de les dades globals del municipi**
- **Anàlisi qualitatiu de la realitat social i cultural de les famílies del municipi**
- **Identificació dels recursos disponibles en aquest àmbit**

La fase de diagnòstic és vital per al desenvolupament de qualsevol acció. La manera com es dugui a terme aquesta part del procés, condicionarà les oportunitats d'intervenció i d'avaluació d'aquesta. Això no significa que s'hagi de destinar un temps excessiu al diagnòstic ni que calgui fer un estudi exhaustiu. Es tracta de fer un **esforç de recull i articulació del coneixement que hi ha entre les diferents àrees i serveis de l'ajuntament, i amb la resta d'agents locals**

vinculats a l'educació, amb la finalitat d'aconseguir una informació ajustada a la realitat que permeti identificar necessitats i potencialitats.

Per al desenvolupament d'aquest apartat, proposem les següents pautes metodològiques:

A. (Re)Definició de la comunitat educativa local²¹

En primer lloc, cal **identificar el conjunt d'agents que intervenen en matèria d'educació en el municipi i que, en última instància, constituïran la comunitat educativa local** (entesa en un sentit ampli). És important fer un esforç en aquest primer moment per **anar més enllà de l'evidència**, en relació als agents identificats.

Una bona manera de definir la comunitat educativa local és a través de la identificació de:

- **Agents** que intervenen en els processos educatius, directament o indirecta, formalment o informal.
- **Espais** que intervenen en els processos educatius, directament o indirecta, formals o informals.
- **Temps**: incorporem la dimensió temporal entenent que ens pot permetre identificar oportunitats educatives concretes fins i tot en espais o per part d'agents poc "habituals".
- **Destinatari**s: a qui s'adrecen els programes (franges d'edat, col·lectius específics, són universals o es fan a demanda, etc.)

En tot cas, en un moment en què la nostra societat es transforma, en què apareixen nous llenguatges i noves formes (i espais/temps) de comunicació, difusió d'informació i relació, cal estar oberts a considerar les noves oportunitats educatives que es generen.

Metodològicament, per a la recollida d'aquesta informació podem comptar amb diferents recursos:

- Anàlisi i revisió de **documentació**
- **Entrevistes** amb informants clau
- **Enquestes/qüestionaris** adreçats als diferents agents

B. Identificació d'accions vinculades als diferents eixos d'acció de les polítiques educatives

A l'hora d'**identificar les accions** que es desenvolupen proposem contemplar-les **en funció dels diferents eixos d'acció de les polítiques educatives**. Això permet establir un mapa que incorpori tot el procés i tenir una **visió més integral**.

Els elements a identificar serien els següents:

- **Accés a l'escolaritat**:
  - Mesures d'equilibri d'alumnat:
    - Oficines de matriculació municipals
    - Establiment de zones educatives
    - Reserva de places
    - Incrementos i reduccions de ràtios en funció de la matrícula viva

---

²¹ L'article 19 de la LEC distingeix entre comunitat educativa i comunitat escolar (Consultar apartat 2.1. Marc de referència del present document).

- Acompanyament a l'escolarització:
  - Acompanyament i suport a les famílies
  - Acompanyament i suport als infants
  - Suport als equips directius dels centres per a la primera acollida (serveis d'interpretació, mediació, guies, etc.)
- **Actuacions per a l'èxit acadèmic i social:**
  - Programes d'educació compensatòria i atenció a la diversitat
  - Programes de transició escola-treball
  - Prevenció del fracàs escolar
  - Programes d'innovació educativa i introducció de les noves tecnologies
  - Programes per a la participació de les famílies en l'àmbit educatiu
- **Eines de coordinació i lideratge local:**
  - Consell Escolar Municipal
  - PEC i Ciutats Educadores
  - Plans territorials i PEE
  - Regulació de l'ús social dels centres
  - Altres

En alguns municipis, també pot ser rellevant contemplar l'oferta de places per identificar oportunitats d'acció en relació a la provisió d'escolaritat.

C. Identificació d'accions específiques adreçades a famílies nouvingudes o immigrades

Tenint en compte que les presents orientacions s'adrecen a l'acompanyament de les famílies nouvingudes o immigrades, cal també un **esforç d'identificació de les accions específiques que es desenvolupin al municipi adreçades a aquestes famílies**. No únicament en relació a l'àmbit educatiu, sinó també en altres marcs:

- Plans d'acollida
- Plans de gestió de la diversitat, de Ciutadania, etc.
- Programes de convivència
- Projectes territorialitzats: intervencions vinculades a la Llei de barris, plans de desenvolupament comunitari, etc.
- Serveis i/o actuacions específics

És probable que en molts casos, ja hi hagi una articulació amb aquests marcs en relació als aspectes vinculats amb l'educació (especialment amb PEC i PEE), però sempre serà convenient revisar-ho.

D. Elaboració d'un mapa de recursos a mig/llarg termini

Una bona eina per sistematitzar la informació recollida de forma sintètica és l'**elaboració d'un mapa de recursos**. És important que en el procés de diagnòstic no es confongui la valoració amb la descripció dels recursos. Per això proposem que la idea del mapa de recursos existents (descripció i valoració) pugui esdevenir, de forma propositiva, un mapa de previsió de recursos a mig/llarg termini, assenyalant allò que no hi ha i que convindria.

Així, un cop sintetitzada la informació recollida en el mapa de recursos actuals, s'ha de valorar quins són els buits i plens que presenta. Tant pel què fa al tipus d'oferta educativa (nivells d'ensenyament reglat i no reglat), com per les franges d'edat que cobreix, els territoris que queden allunyats dels serveis, etc.

Caldria **contemplar-hi el conjunt d'elements identificats** amb la possibilitat de crear diferents variables: agents, espais, temps, tipus d'acció...

Això permetria disposar d'informació sobre les accions que es desenvolupen, però també del lloc on es posen els accents, de la coherència global del conjunt d'accions, de les mancances, les possibles repeticions... a més de donar pistes per a l'acció.

És molt difícil poder elaborar un mapa de recursos que s'ajusti exactament a la realitat sense destinar-hi un temps i uns esforços importants. Per aquest motiu **s'aconsella preveure la revisió i incorporació de noves informacions en les fases següents de desenvolupament del procés.**

Treballar amb **suports informàtics tipus comunitats virtuals** (com el *moodle*, programari lliure de *google*) permet aquest dinamisme en la informació que pot ser compartida per tota la comunitat i es pot anar actualitzant de forma col·laborativa.

E. Anàlisi de les accions identificades

Un cop identificades les accions concretes en matèria d'acompanyament a l'escolaritat i/o d'atenció específica a famílies nouvingudes o d'origen migrat, cal fer-ne una **anàlisi més exhaustiva**, identificant:

- **Descripció de les accions:** situació a l'organigrama, agents implicats, funcionament, recursos que s'hi destinen, etc.
- **Objectius explícits i implícits:** revisió crítica dels objectius plantejats, és a dir, en les accions planificades, es persegueixen altres d'objectius (encara que no siguin explícits)?, existeix coherència entre els objectius de les accions?...
- **Resultats obtinguts/observats:** en l'anàlisi de les accions que es realitzen és imprescindible observar els impactes que generen, tant si són els desitjats com si no (efectes col·laterals)....

Per a aquesta aproximació, és imprescindible el contacte i col·laboració amb el conjunt d'agents implicats en les accions, ja sigui a través d'entrevistes o sessions de treball grupals.

F. Identificació de línies i propostes d'acció

La fase de diagnòstic ha de finalitzar amb conclusions que s'adrecin a l'acció, a partir de la identificació de necessitats, limitacions, potencials i oportunitats d'acció. Aquesta qüestió s'haurà d'haver previst en l'anàlisi dels serveis, orientant-la en aquesta direcció (amb anàlisi tipus FODA²² o similar).

6.2 ON VOLEM ANAR?

Cada municipi, en base a les necessitats detectades i als recursos disponibles podria elaborar un **Programa Municipal d'Orientació Acompanyament i Suport a les Famílies**, que contempli també accions a nivell del servei d'Educació. En el disseny del programa caldria tenir presents:

---

²² L'anàlisi FODA (o DAFO) s'utilitza com a eina per identificar les fortaleeses, oportunitats, debilitats i amenaces de l'entorn i de les diverses accions.

Aspectes globals com:

- Generar estratègies de promoció social de les famílies en els serveis de proximitat del municipi.
- Facilitar el suport a les famílies en les seves funcions parentals i educatives.
- Millorar la detecció i atenció de situacions d'alt risc de vulnerabilitat familiar.

Aspectes específics :

A concretar i desenvolupar en a cada municipi segons les peculiaritats de la seva població, dissenyant accions específiques adreçades a la promoció social, el suport i la detecció i atenció de les famílies, per grups o característiques, a nivell general del municipi o en algun barri concret :

- Considerar nivells d'immigració i dissenyar accions segons el país d'origen i mirar si majoritàriament son dones soles o homes sols amb la família al país d'origen o si es donen molts processos de reagrupaments familiar.
- Nombre important de famílies monoparentals.
- Barris en situació de pobresa extrema o atur elevat . En la conjuntura actual, es visualitza un nou perfil de pobresa entre les persones treballadores (que reben un salari insuficient), però que queden al marge de moltes de les mesures de protecció social.
- Conflicte social de l'entorn elevat, bandes, consum de drogues
- Grups amb manca d'escolarització obligatòria.
- Situacions d'estigmatització dels pares, per malaltia mental greu, presó, drogoaddicció, prostitució etc.

És a dir, quan es donin algunes de les situacions específiques de les descrites com a situacions d'alt risc en un grup nombrós de persones del municipi, s'hauran de contemplar accions específiques adreçades a reforçar els factors de promoció i protecció.

6.3 COM HI ANEM?

A. Articulació/coordinació

Entenem que, en l'àmbit local, **qui ha de liderar aquesta coordinació és l'Ajuntament**. Això no significa que l'Ajuntament sigui qui hagi de tenir el protagonisme en matèria d'educació (evidentment, aquest correspon als agents vinculats a l'escolaritat obligatòria). Simplement **és qui ha de facilitar una correcta articulació entre aquests i amb la resta, en el marc d'un projecte comú assentat localment**, en el municipi o en el barri.

L'Ajuntament és, per tant, qui ha de donar coherència i proporcionar la visió d'integralitat en les polítiques educatives.

A nivell operatiu, **l'Ajuntament ha de facilitar i promoure espais i mecanismes de coordinació**: a través dels PEC i PEE, programes específics, òrgans representatius (Consell Escolar Municipal), etc.

Les fórmules de coordinació han de perseguir sempre un objectiu de comoditat i operativitat. No poden esdevenir una càrrega per a aquells agents que s'hi vinculin, sinó que haurien de plantejar-se sempre i en tots els casos com a espais facilitadors i d'utilitat per a qui hi participi.

Un element bàsic vinculat a la coordinació és la **comunicació**. És fonamental, per tant, que l'Ajuntament faciliti també la comunicació i difusió d'informació entre els diferents agents, com a element indispensable per a la seva articulació. **La difusió del diagnòstic i del mapa de recursos resultant** pot ser una bona eina per facilitar al conjunt d'agents una visió més global del projecte educatiu local.

B. Planificació de les accions

La planificació de les accions s'ha de fer sempre a partir del diagnòstic, i ha de ser ajustada a la realitat i a les necessitats, motiu pel qual és important identificar prèviament les necessitats d'acció. Insistim que això no significa que el procés previ a la planificació d'accions hagi de ser molt extens: únicament que ha de capacitar per fer una bona identificació de tots els elements necessaris per garantir l'ajustament de les accions (en ocasions, les aportacions a una sessió de treball entre diferents agents i la validació posterior és suficient).

En la planificació, és bàsic fer una bona definició dels **objectius**, distingint entre **objectius estratègics** (aquells que defineixen les finalitats últimes de les accions, i per tant les línies a seguir) i **objectius operatius**. És especialment necessari que aquests darrers es plantegin enfocant-los a l'avaluació: és a dir, que els objectius que es plantegin siguin observables i avaluables (quantitativament o qualitativa). Si aquesta qüestió no es té en compte en el procés de planificació, es farà molt difícil poder avaluar els resultats.

En la definició de les accions també caldrà contemplar tots els elements necessaris per al seu desenvolupament, de la manera més realista possible: no només quan i com es duran a terme, sinó qui hi intervindrà (i quin paper tindrà cadascun dels agents), qui liderarà (i, per tant, assumeix la responsabilitat de l'acció), quins recursos són necessaris (i d'on està previst que surtin), etc. És important tenir en compte la **sostenibilitat** de les accions: una bona acció deixa de ser-ho si no és sostenible, si no es pot garantir la seva continuïtat.

Tot i la necessitat de contemplar totes aquestes qüestions, també és bàsic garantir la **claredat** i la **simplificació** del procés. Una vegada més, el què cal és que les persones que intervenen en les accions tinguin clara la seva finalitat i estiguin capacitades per valorar si donen els resultats esperats. Una possible pauta a seguir per a la planificació és la següent:

PAUTA PER A LA PLANIFICACIÓ

- **Necessitat identificada:** què és el que motiva a l'acció (dificultat, problemàtica, situació que es vol millorar/modificar)? La identificació de la necessitat s'haurà de fer a partir del diagnòstic.
- **Objectius:** per què es vol intervenir:
  - Objectius estratègics: quina és la finalitat última de la intervenció? Cap a quin horitzó apunta?
  - Objectius operatius: en quines fites específiques es concreta (identificables i avaluables). Una bona definició dels objectius operatius ha de permetre desplegar accions concretes (una o vària per a cada objectiu)
- **Pla d'acció:** quines accions específiques es desenvoluparan per assolir els objectius plantejats? Qui se'n responsabilitzarà? Quins agents hi intervindran? Quins recursos seran necessaris i qui els aportarà? Amb quin termini (calendari) es desenvoluparan les accions?
- **Previsió de l'avaluació:** en la fase inicial de planificació, i en funció dels objectius que s'estableixin, s'ha de fer ja la previsió de l'avaluació. Cal establir:
  - Indicadors d'avaluació: quina informació serà significativa per valorar l'assoliment d'objectius? Pot ser de tipus quantitatiu o qualitatiu
  - Mecanismes d'avaluació: com s'obtindrà/recollirà aquesta informació?

C. Característiques metodològiques de les intervencions:

- Prioritzar la prestació de serveis i l'acompanyament enfront d'altres suports de tipus econòmic.
- Establir processos a curt i mig termini de relació de treball amb les famílies.
- Facilitar i potenciar la dimensió comunitària i relacional de la família.
- Compatibilitzar en les intervencions educatives la contenció i l'aprenentatge, amb altres aspectes socioculturals propis de les famílies (la diversió, la negociació, l'intercanvi, les necessitats particulars..)
- Complementar estratègies transversals del municipi, amb intervencions focals en un barri, col·lectiu o família.
- Posar l'èmfasi en la dimensió "subjectiva" de cada família, (sovint més oculta o latent), la vivència del moment, "aquí – ara", la necessitat de suport emocional, etc
- Elaborar les propostes "amb".
- Prioritzar el treballar les habilitats, els coneixements. Considerant les oportunitats que mostra cada família per modificar comportaments, reforçant l'autoestima al reconèixer els avanços .

- Realitzar-les en els “espai vitals”, prioritzar el nivell local.
- Tenir presents els models culturals que incideixen en el comportament de les famílies, prioritzar l’escolta.
- Respectar la diversitat, evitar els judicis de valor, etiquetes, la culpabilització dels pares.
- Treballar amb un principi de confidencialitat i ètica. Frenar l’ànsia de curació i d’intervencionisme.

6.4 ON HEM ARRIBAT ?

Seguiment i avaluació

El procés de diagnòstic-planificació-avaluació s’ha d’entendre de forma contínua: l’avaluació esdevé un nou diagnòstic que ha de servir per a la posterior planificació. D’aquesta manera, el seguiment de les accions ha d’adreçar-se a la seva avaluació, contemplant la possibilitat de revisar i reformular les propostes per adequar-les.

És pertinent tenir en compte la distinció entre l’avaluació dels processos i l’avaluació dels impactes. **L’avaluació dels processos** (com s’ha desenvolupat l’acció) és interessant per valorar la tasca desenvolupada pels professionals i agents que hi ha intervingut. Però el què és realment significatiu a l’hora d’avaluar les propostes és **l’avaluació dels impactes**: l’assoliment dels objectius operatius i els objectius específics de cada acció.

Aquesta darrera és la que ens dona informació sobre si les accions desenvolupades han servit o no per allò pel què han estat planificades i si s’ha aconseguit algun tipus de transformació de les realitats sobre les que es volia intervenir.

Per tal de poder avaluar els impactes, és imprescindible haver-ho previst en el moment de la planificació:

- En el plantejament d’objectius operatius i específics de les accions.
- Amb la identificació i definició de criteris, indicadors i mecanismes d’avaluació. Caldrà recollir tant indicadors de producció o de procés (del tipus quants infants participen, quantes hores de classe, quantes sortides amb famílies, quants consells escolars, quants patis oberts, quin pressupost destinat a...), però també indicadors de resultats, tant quantitius com qualitius (índex d’absentisme, millora de la convivència, índex d’equitat entre centres, etc.).

De la mateixa manera, l’avaluació ha d’estar encarada a la posterior planificació. Per tant, caldrà també tenir previst que els resultats de l’avaluació i la informació que se’n desprengui ha de ser d’utilitat per tal de revisar les accions planificades o proposar-ne de noves.

Es tracta de generar espais al llarg dels processos d’intervenció per verificar, si anem on volíem anar, i veure on són, per tal de redefinir i adequar les intervencions.

Es proposa una avaluació quantitativa de resultats (sumativa) però caldria donar més valor a l’avaluació qualitativa de procés (formativa) que ha de permetre identificar i observar els fenòmens que es produeixen en el desenvolupament del

Programa Municipal d'Orientació Acompanyament i Suport a les Famílies, reflexionar sobre dades i percepcions i augmentar la qualitat del projecte en termes d'eficàcia i efectivitat.

L'avaluació es pot realitzar des de dos perspectives:

- **Avaluació interna:** a realitzar pels professionals que desenvolupen el projecte. Recollida de dades amb ítems que esdevinguin indicadors quantitius i qualitius de la proposta. Els ítems de resultats es realitzara un abans i despres i els ítems de procés es valoraran periodicament per tal de readaptar les accions.
- **Avaluació externa:** determinada pel nivell de satisfacció i utilitat expressat pels participants al projecte. Les tècniques es definiran segons el tipus de destinatari: registres, qüestionaris, entrevistes, grups focals...etc.

Caldria elaborar una graella de treball com per exemple:

Sistema d'avaluació		
Objectius	Indicadors quantitius. <i>Exemples:</i>	Indicadors qualitius. <i>Exemples</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Generar estratègies de promoció social de les famílies en els serveis de proximitat del municipi 	<i>Població del barri beneficiaria directa o indirectament.</i>	<i>Generació de noves idees Generació de nous vincles</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Facilitar el suport a les famílies en les seves funcions parentals i educatives. 	<i>Núm d'activitats Núm de participants</i>	<i>Satisfacció Aprentatges significatius</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Millorar la detecció i atenció de situacions d'alt risc de vulnerabilitat familiar. 	<i>Protocols dissenyats Núm de nous casos detectat</i>	<i>Tipus d'intervencions realitzades</i>

7. Foment de la participació de les famílies immigrades

Un altra qüestió necessària de treballar per al desenvolupament d'accions específiques d'acompanyament a l'escolaritat és el foment de la participació de les famílies immigrades:

7.1 En el marc de la comunitat educativa

És evident que les famílies nouvingudes, com la resta, formen part de la comunitat educativa. Per tant, l'objectiu a assolir és que participin de forma normalitzada en els diferents espais: especialment les AMPA, però també des d'entitats o altres espais de participació informals.

Per tal d'aconseguir aquesta participació, els centres educatius poden actuar com a pols d'atracció. Algunes qüestions a contemplar són les següents:

- Garantir una bona **acollida**: si la família té una bona experiència de la seva arribada al centre educatiu, la predisposa cap a la participació posterior. Una bona acollida, però no es tradueix necessàriament en el protocol d'acollida, sinó en l'actitud²³ acollidora del centre, que fa sentir les persones que arriben que són al seu lloc²³.
- Procurar un **acostament** de les famílies al centre, amb diverses possibilitats:
  - Facilitar l'entrada de les famílies al centre (en l'acompanyament o recollida dels infants, per exemple), permetre el contacte diari amb el/la mestre/a, pot ser una bona manera de generar aquest acostament.
  - Participació i assistència en activitats dels infants, aprofitant especialment la presència de les mares i pares en els primers anys de l'escolaritat²⁴.
  - Participació en activitats adreçades a les famílies: són especialment favorables les activitats normalitzadores i formatives. No són tan adequades les que s'adrecen específicament a famílies immigrades, perquè no permeten el contacte amb la resta (tot i que en un primer moment, espais integrats exclusivament per famílies immigrades –sobretot si són del mateix origen- poden facilitar-ne l'entrada). L'oferta de cursos de català, d'alfabetització digital, de matemàtiques, etc., en el propi centre i fins i tot a càrrec del propi professorat del centre, millora les competències dels pares i les mares per fer suport a l'escolarització dels fills i filles.
- **Generar i facilitar espais i ocasions de contacte entre les famílies i amb el personal del centre**: en els espais i temps d'acompanyament i recollida dels infants, en l'organització d'activitats...

7.2 Participació en les AMPA

La participació de les famílies en les AMPA no és l'única forma de participació al centre, com ja hem dit. També cal ajustar les expectatives en relació a la possibilitat de participació de famílies novingudes en les AMPA, tenint en compte la composició i les característiques específiques de cadascuna (no sempre les juntes de les AMPA veuen amb bons ulls l'entrada de nous membres). El què cal fomentar és una **actitud participativa**, que faciliti el contacte i generi oportunitats perquè totes les famílies puguin sentir-se còmodes i expressar-se i relacionar-se lliurement amb l'escola i la resta de famílies.

En tot cas, serà beneficiós per al conjunt de les famílies que les Ambara puguin consolidar-se, créixer i guanyar dinamisme. En relació a aquest objectiu i per tal de col·laborar amb les AMPA s'hauria de:

- **Facilitar l'autonomia de les AMPA i evitar que hagin d'assumir el paper de gestores d'activitats** (en el marc dels PEE, per exemple). Haver de presentar projectes a principi de curs per tal d'aconseguir finançament, o fer programacions a mig termini, dificulta l'acció de les AMPA i la seva dimensió participativa. Haurien de poder seguir els seus tempos i no pas els que marquen les administracions.
- **Promoure'n i donar suport a la dinamització**, sempre en relació als interessos i necessitats expressades per les mateixes famílies.

---

²³ Carbonell, 2006.

²⁴ Veure publicacions de *Finestra Oberta* (relacions família-escola en l'etapa preescolar)

- **Obrir el màxim possible les AMPA a la participació del conjunt de famílies:** les associacions de mares i pares no han de ser “propietat” de les juntes directives, ni de les direccions dels centres. És interessant potenciar un funcionament assembleari, per facilitar la participació del màxim de persones possible.

Cal entendre que l'assumpció de responsabilitat en les AMPA és el resultat d'un procés. Incidir per tal que determinades persones (d'origen immigrant, per exemple) entrin en les juntes de les AMPA, no només no garanteix l'acostament i la participació del conjunt de la població d'aquest origen, sinó que en ocasions fins i tot genera conflictes que n'incrementen la distància i el recel.

D'altra banda, també cal ser conscients que les AMPA actives no necessàriament són “còmodes” per als centres, ni es garanteix l'entesa amb els equips educatius (en relació al projecte educatiu, a determinades mesures adreçades a garantir l'equitat...). Cal incidir també, per tant, en la **relació entre l'AMPA i l'equip docent** del centre, facilitant i contribuint al diàleg i a la definició d'objectius comuns.

Participació activa

Una darrera indicació té a veure amb el tipus de participació. En ocasions, amb la voluntat de fomentar la participació de les famílies immigrades es corre el risc de caure en actituds paternalistes. **La participació de les famílies migrades s'ha de donar en termes d'igualtat: no han de ser les “beneficiàries” dels esforços del centre o les AMPA, assumint un paper passiu, sinó que han de poder ser subjectes actius** dels seus propis processos, amb capacitat per expressar-se, reivindicar i participar en la presa de decisions.

Aquesta qüestió, tot i tractar-se d'un matís, és especialment rellevant a l'hora de contribuir a l'empoderament de les famílies novingudes (com de la resta de famílies que, pel motiu que sigui, puguin trobar-se en situació de discriminació o desigualtat).

8. Oportunitat d'acció en l'àmbit local

Considerem pertinents algunes reflexions en relació a l'interès d'intervenir en matèria d'educació en general i en l'acompanyament a l'escolaritat en particular, des de l'àmbit local per tal d'identificar les oportunitats d'acció.

8.1 Consideracions generals:

A. Principi de territorialitat

La territorialitat ja s'ha esmentat com un dels principis metodològics bàsics que han d'orientar l'acció. Insistim en la importància de plantejar des de la dimensió local (de zona, de municipi o de barri) les polítiques en matèria d'educació, amb un triple efecte:

- **Ajustar les accions a les necessitats i realitats concretes**, que només poden ser definides localment.
- **Garantir la coherència amb la intervenció a altres nivells** (social, econòmic...) i treballar des d'una perspectiva integral i amb una visió estratègica i projectada al futur.
- **Disposar de capacitat d'observació i avaluació d'impactes** (a mig i llarg termini): acotant les accions a desenvolupar en entorns concrets, amb dimensions

gestionables, permet també una millor valoració dels impactes i, per tant, del funcionament de les polítiques.

RECOMANACIÓ

Un exemple d'aquests ajustament serien els PEEs o, en alguns casos, els PECs (segons l'entorn). També s'haurien de tenir en compte altres tipus de plans territorialitzats que també incorporen la dimensió educativa (tot i que puguin tenir un caire més general): plans d'intervenció en barris concrets (lleis de barris), plans de desenvolupament comunitari, projectes concrets (d'intervenció amb joves, d'educació en medi obert, etc.), etc.

B. Innovació des de la revisió de la pròpia acció

Els ajuntaments i els municipis ja tenen una trajectòria en el desenvolupament de polítiques locals d'educació. Les transformacions de la nostra societat en els darrers anys, entre elles les vinculades a l'arribada de població immigrada, plantegen nous reptes en relació a aquestes polítiques i la necessitat de donar-hi resposta.

Cal, per tant, innovar. Però **aquesta innovació ha de venir, sobretot, de la revisió crítica de la pròpia acció, és a dir, construït sobre l'experiència**. No es tracta, per tant, de fer grans canvis sinó, més aviat, de revisar els plantejaments sobre els quals s'assenten les actuals polítiques i accions:

RECOMANACIONS

Per tal de revisar els plantejaments sobre els que s'assenten les actuals polítiques i accions, proposem:

- **(Re)Definició de la comunitat educativa local:** identificació d'agents, espais i temps educatius, més enllà de la concepció tradicional del terme i de la noció de comunitat escolar. Cada municipi o territori concret hauria de fer l'esforç de fer aquesta identificació de manera ajustada a la seva realitat, per tal d'identificar el màxim d'oportunitats d'intervenció possibles.
- **Articulació i coordinació entre agents:** cal ajustar els mecanismes d'articulació i coordinació a les necessitats, realitats i oportunitats de cada entorn concret. La coordinació entre els agents educatius no és simple i que es dona a diferents nivells: la coordinació interadministrativa (entre administració local, Departament d'Educació i altres administracions – Diputació, Consells Comarcals, en ocasions amb el Departament de Sanitat...-); entre administració, tercer sector (entitats i ONGs) i ciutadania; i dins mateix de l'administració local (entre les diferents àrees, serveis, departaments i programes).
- **Ajustament dels processos metodològics:** és necessària una revisió i ajustament dels processos metodològics, per tal que es desenvolupin amb el màxim rigor. Això no ha de significar més temps ni menys agilitat, al contrari: el rigor metodològic s'ha d'encarar a la pràctica i als resultats de les intervencions. No es tracta d'establir processos protocolitzats, sinó de tenir la capacitat de plantejar i respondre clarament a les qüestions més bàsiques: Quina realitat justifica l'acció? Amb quin objectiu es desenvolupa? Quins resultats es preveuen? On i com s'emmarca? Com està previst desenvolupar-la (on, quan, amb qui, amb quins recursos...)? De quina manera es preveu observar els resultats?, etc.

8.2 Oportunitats:

A. Oportunitats d'acció des dels centres educatius

Malgrat la complexitat d'articulació entre les administracions locals i els centres educatius, és evident que aquests continuen essent al centre de les polítiques educatives que es desenvolupen als municipis.

Els centres educatius tenen un paper fonamental en el desenvolupament i creixement dels infants, en tant que individus però també en tant que membres de la societat. Més **enllà de ser espais d'aprenentatge, són també espais de socialització**, tant per a l'alumnat com per a les seves famílies. L'escola, com a escenari delimitat i sotmès a un funcionament específic, en el qual es recreen i reformulen les dinàmiques socials, és un espai democratitzador en el que tot l'alumnat, almenys en teoria, accedeix al centre en igualtat d'oportunitats. Esdevé, per tant, un **marc legitimador de les relacions interculturals i interclassistes** en un pla d'igualtat.

En el cas de les famílies nouvingudes, els centres educatius són habitualment el

primer (i sovint l'únic) espai de contacte amb la cultura d'acollida: la porta d'entrada a la nostra societat. De com es desenvolupi aquest primer contacte i de com els infants i les famílies s'hi adaptin, en pot dependre l'adaptació posterior. En paraules de Suárez-Orozco:

Las escuelas son los lugares en donde los niños inmigrantes entran por primera vez en contacto sistemático con la nueva cultura. Es más, la adaptación a la escuela es un predictor significativo del bienestar futuro del niño y de las aportaciones que haga a la sociedad.²⁵

L'**acollida** dels infants d'origen migrat i les seves famílies des dels centres, és un dels primers àmbits d'intervenció per a l'assoliment de l'equitat, així com també, la llavor que possibilitarà no només una bona escolarització, sinó també l'èxit en el desenvolupament social posterior. **L'acollida al centre, però, ha d'anar més enllà dels protocols específics²⁶ i ha de ser entesa com una actitud humana intrínseca del fet educatiu²⁶, basada en l'afectivitat, la confiança, l'escolta, el compromís i la responsabilitat.** Aquesta actitud ha de ser present en les activitats quotidianes que desenvolupa l'escola, sense que sigui necessari, en la majoria de casos, inventar nous projectes o programes. Aquest tipus de canvis, que són més d'enfocament i percepció, requereixen un esforç important precisament perquè no es tracta d'implementar un determinat protocol o procés, sinó buscar mecanismes per aconseguir aquest canvi actitudinal.

RECOMANACIONS

- Els esforços dedicats a **cuidar la vinculació entre l'aula d'acollida i l'aula ordinària**, de manera que aquesta última sigui identificada com a aula de referència per l'alumnat nouvingut.
- La creació d'un **vincle de confiança entre tutor/a i alumne/a** que permeti promocionar seguretat, autonomia i autoestima. En les tutories personalitzades, l'actitud d'escolta del tutor o tutora és bàsica per conèixer qui es té al davant, sinceritat que només es produirà si pot empatitzar amb l'alumnat i generar el clima necessari. De la mateixa manera, entre el personal (docent i no docent) i les famílies.
- La **correcta pronunciació del nom i cognom** de l'alumnat nouvingut per part dels docents o **les referències** d'aquests en les seves explicacions a elements **no només del propi país sinó també d'altres zones geogràfiques** afavoreixen l'acostament de l'alumnat nouvingut al conjunt de l'aula. Es tracta de canvis senzills però amb un efecte important en la percepció positiva que l'alumnat té de les seves aportacions a l'escola, espai que es converteix en un context que pren sentit.

Algunes experiències que es donen bàsicament als mateixos centres, tot i que a vegades la iniciativa pot ser externa, aposten per oferir aquest tipus de suport a un nivell micro, personal i adaptat a les necessitats de cada infant o família:

²⁵ Suárez-Orozco, 2003.

²⁶ Carbonell, 2006

- Iniciatives de **famílies acollidores** (els noms de les iniciatives poden variar però la idea de fons és la mateixa): l'ajuda directa en les situacions de quotidianitat escolar (materials que cal portar a l'escola, roba adequada per a fer les excursions, dubtes en les circulars informatives...) d'una família autòctona (o estrangera però que fa temps que viu al territori i que, per tant, coneix la llengua i el funcionament de l'escola) a una família nouvinguda que té dificultats de comprensió, comunicació i, en general, de desconeixement de la societat d'acollida.
- Paral·lelament, també són interessants les iniciatives que segueixen la mateixa dinàmica però entre un alumne/a autòcton i un alumne/a nouvingut, projectes que reben noms diversos, com per exemple, **alumnes guia**.

Idées clau sobre l'acollida (Carbonell, 2006)

- L'acollida és més **una actitud** que uns determinats protocols.
- Els beneficiaris de l'acollida han de ser no només un determinat **alumnat nouvingut**, sinó també **les seves famílies i tots aquells que es troben en situació de vulnerabilitat o desconcert per un canvi de residència**.
- L'acollida ha de suposar uns **comportaments càlids i afectuosos per part de tota la comunitat escolar** i no només del personal especialitzat.

L'existència d'aquesta relació i suport amb un tracte de tu a tu facilita l'apropament entre famílies, ja que és una forma de fer evident tot allò que comparteixen pel fet de ser mares, pares o alumnes, diluint-se la importància d'allò que els pot separar en altres esferes.

Aquest tipus d'**acollida**, molt més **centrada en les necessitats de l'alumnat i les famílies nouvingudes** i no tant en les de les institucions, converteix el centre en un vertader *centre acollidor*.

RECOMANACIÓ

Cal tenir en compte que l'abast del centre acollidor supera les fronteres físiques d'aquest, de manera que tot allò que succeeix en el **temps no lectiu** també té una incidència rellevant en l'acollida que reben els infants i famílies nouvingudes: activitats extraescolars, educació en el lleure, activitats organitzades per les AMPAs, etc.

Una bona coordinació entre l'administració local i els centres en matèria d'acollida permetrà que puguem parlar de ***municipi acollidor***.

Tot i ser un espai democratitzador, l'escola és també un **espai de transmissió cultural** (de la cultura dominant), on es mantenen i reproduïxen les **desigualtats** presents a la societat: aquells que formin part del *nosaltres* dominant tindran més facilitats que els que formen part dels *altres* (definites culturalment i socialment).

Malgrat això, l'escola no perd el seu paper fonamental en els processos de socialització i desenvolupament dels infants i adolescents. **Especialment per als més febles, el pas per l'educació obligatòria esdevé una oportunitat incomparable per reduir els factors de vulnerabilitat.** De les trajectòries escolars en dependrà en bona mesura les trajectòries vitals posteriors.

És una realitat contrastada que la incidència del fracàs escolar és clarament

superior en determinats grups, com assenyalen alguns autors²⁷. Per entendre la incidència del fracàs escolar en els col·lectius més vulnerables, s'han desenvolupat diferents teories²⁸. Destaquen l'existència de **factors estructurals de desigualtat** que fa que no totes les persones tinguem les mateixes oportunitats, així com l'existència de factors de discriminació negativa en l'educació:

- **Les condicions socioeconòmiques i socioculturals dels infants** que es troben en situacions de vulnerabilitat social. La precarietat, la inestabilitat, la dificultat d'accés a determinats recursos bàsics... condicionen negativament les possibilitats de desenvolupament dels infants i les seves opcions d'èxit escolar i de desenvolupament social i professional posterior.
- **La imatge social reflectida i les expectatives sobre l'alumnat d'origen immigrant** (com ja hem referit anteriorment) influeixen també negativament en les seves oportunitats i trajectòries.
- **La discontinuïtat entre la cultura escolar i les cultures familiars** també pot suposar per a alguns alumnes dificultats per adquirir aprenentatsges significatius. Aquesta discontinuïtat també es pot donar en termes d'estructura i organització escolar (coherent només amb determinats grups socioculturals).
- **El tractament desigual al currículum**. Existeixen prejudicis, continguts racistes i actituds discriminatòries en el currículum, els llibres de text, la pràctica docent i les interaccions que es donen en el marc del centre educatiu.

L'existència de tots aquests factors de desigualtat no significa que l'alumnat d'origen immigrant o d'algunes minories estiguin abocats necessàriament al fracàs escolar. Es tracta d'un element fortament condicionant, però no determinant dels resultats acadèmics i escolars dels alumnes. Sí que alerta, però, sobre la necessitat d'accions específiques adreçades a la reducció d'aquests factors de desigualtat.

RECOMANACIÓ

La incidència que pot tenir l'ajuntament en el treball que es desenvolupa dins els centres educatius, és molt relativa. De tota manera, tenint en compte l'efecte i repercussió a nivell social, és convenient **impulsar** aquest tema des dels **espais de coordinació** que lidera l'Ajuntament. D'altra banda, des de les **accions territorialitzades**, l'Ajuntament pot també donar suport als centres en la identificació i transformació d'aquests factors de desigualtat.

B. Oportunitats d'acció amb les famílies

La família és el primer espai de socialització de l'infant i l'àmbit fonamental de socialització comunitària. **La relació que s'estableixi entre el centre educatiu i la família és d'una gran importància per garantir l'èxit educatiu dels infants.**

És ben cert que la relació entre les famílies immigrades i la institució escolar planteja nous reptes. De tota manera, cal tenir en compte que les dificultats en la

²⁷ Fullana *et al.* 2003.

²⁸ Diversos autors han desenvolupat teories entorn del fracàs escolar i les minories. Cal destacar les teories centrades en la desigualtat estructural i reproducció social (Bourdieu i Passeron, entre altres); les centrades en les discontinuïtats culturals família-escola, aspectes cognitius i lingüístics, aspectes actitudinals (empoderament, significativitat, expectatives...); algunes sobre la importància del context, de les dimensions sociopolítiques, minories *voluntàries* i minories *involuntàries* (Ogbu, Gibson...); etc.

relació família-escola no se cenyeixen a les famílies d'origen migrat, sinó que són extrapolables al conjunt de les famílies.

D'entrada, cal assenyalar que les actituds de les famílies immigrades en relació a l'educació dels seus fills i filles i als centres escolars, poden ser molt diverses (en funció també de variables diverses –no únicament culturals-). Alguns dels **elements que poden dificultar aquesta relació**, tal com s'ha anat apuntant al llarg del document, són:

- Dificultats de comunicació
- Diferents experiències i percepcions culturals en relació a l'educació i les institucions educatives.
- Desconeixement del sistema educatiu, dels centres i dels mecanismes i formes de relació que s'hi poden establir.

Malgrat la diversitat d'actituds i expectatives, sembla demostrat que, **majoritàriament, les famílies immigrades tenen un gran interès en l'educació dels seus fills i filles**. En la justificació del procés migratori molt sovint hi ha la voluntat d'oferir unes possibilitats educatives i un futur millor als fills i filles, i es valora molt positivament el paper de l'educació com a oportunitat d'integració en el nou context²⁹.

En les oportunitats de **relació i participació de les famílies als centres**, cal contemplar:

- Les situacions de vulnerabilitat social, determinades jornades laborals, les càrregues familiars... que dificulten aquesta participació. En ocasions no es deu tant a la manca de voluntat com a la manca de possibilitats reals.
- En ocasions les dificultats de comunicació dificulten la participació. L'ús habitual en molts centres de notes escrites (a vegades només en català) pot dificultar a moltes famílies la comprensió de la informació que se'ls vol transmetre.
- L'acollida que el centre fa a les famílies, tal com s'ha insistit anteriorment, també condiona la seva posterior adaptació. En paraules d'Elisabeth Coelho: "si l'escola ofereix una benvinguda freda, o si les rutines semblen imperfectes, o si el personal s'incomoda per l'arribada del nou alumne, l'estudiant i els seus pares podrien intimidar-se des del principi i els futurs esforços per implicar als pares podrien ser inútils"³⁰.
- Per facilitar la seva participació, les famílies han de sentir-se incloses dins la comunitat escolar. Algunes famílies immigrades simplement no se senten convidades a participar en els centres; no se'ls senten com un espai propi.

Els centres educatius són també importants en la mesura que articulen la participació de les famílies entorn de les **AMPA**. Les associacions de pares i mares d'alumnat, constitueixen un molt bon espai tant per a l'acollida com per als processos de socialització i integració de les famílies migrades. També cal tenir en compte que les AMPA, integrades majoritàriament per mares, és un important espai de socialització per a les **dones immigrades**, i que aquestes continuen assumint el pes fonamental (com en el cas de les no immigrades) de la criança i l'educació dels fills/es.

El **treball amb les mares**, per tant, tindrà un efecte multiplicador sobre el conjunt de les famílies i sobre els infants. Les tres funcions bàsiques que poden fer les

---

²⁹ Suárez-Orozco, 2003

³⁰ Elisabeth Coelho, 2005

AMPA en relació a les famílies immigrades (i molt especialment les dones) són les següents:

- L'**acollida**: facilitant el procés d'incorporació no només al centre educatiu i al sistema escolar, sinó al conjunt de la societat. La participació de les mares i pares a les AMPA és un important al·licient per als fills i filles en la seva relació amb l'escola (i també de valorització de les seves famílies).
- La **socialització i integració**: l'establiment de contacte i relacions entre les famílies de diferents orígens, també té un efecte positiu en la socialització dels infants (dins i fora dels centres). Per exemple, és més fàcil que l'infant de primària pugui convidar un company/a de classe nouvingut a la seva festa d'aniversari si les mares es coneixen d'alguna activitat de l'AMPA.
- La **promoció**: en moltes ocasions, les activitats que organitzen les AMPA també són d'utilitat per a la capacitat i promoció de les persones que hi participen (alfabetització i/o aprenentatge de la llengua, informàtica, tallers...). Per a determinats perfils (sobretot de dones), els espais de formació de l'AMPA poden ser dels únics accessibles (per l'horari, perquè és un espai ètic i moralment legítim, etc.).

Les possibilitats de l'Ajuntament de **contribuir al funcionament de les AMPA** són múltiples. Però per tal que siguin útils i efectives, han d'ajustar-se a les **realitats específiques** d'aquestes associacions. Algunes de les dificultats habituals de les AMPA són la manca de participació a les juntes i la poca disponibilitat dels seus membres (poca gent per fer molta feina), les dificultats d'organització (que els fa actuar "sobre la marxa" i sense possibilitat de previsió), la manca de recursos.... D'altra banda, tenen alguns potencials interessants, relacionats precisament amb la seva flexibilitat, compromís, motivació....

El **Consell Escolar**, com a espai de participació de tota la comunitat educativa hauria de ser l'espai on es formalitzessin i s'impulsessin les iniciatives d'atenció a les persones nouvingudes, d'atenció a la diversitat cultural, etc. Les AMPA reivindiquen un paper més actiu en el centre educatiu, ja que sovint s'ha acabat relegant la seva funció a un mer suport de serveis escolars (menjador, activitats extraescolars, etc.)

RECOMANACIONS

Algunes vies de col·laboració dels Ajuntaments amb les AMPAs són les següents:

- Suport a nivell de **finançament i recursos**. De tota manera, la dependència de subvencions públiques condiona molt les activitats a desenvolupar per les AMPAs (sobretot per les exigències de previsió i calendari): caldria poder garantir la màxima flexibilitat perquè s'ajustés a les necessitats. D'altra banda, les AMPAs no només necessiten recursos econòmics, sinó d'altre tipus: recursos materials i infraestructurals, de personal, etc. Caldria oferir els recursos en funció de les demandes concretes i no pas al revés.
- Suport a l'**autogestió**. Sovint les dificultats de les AMPAs són de tipus organitzatiu. Contribuir a la capacitat de les juntes directives, oferir-los suport a l'organització i l'autogestió, pot generar molt rendiment.
- Oferta d'**activitats concretes**. Si hi ha AMPAs actives al municipi, pot ser interessant d'utilitzar-les com a espais on oferir activitats (formatives o d'altre tipus) que podrien haver estat programades prèviament. Una mateixa activitat pot rebre millor acollida en l'espai habitual de trobada d'una AMPA que no pas organitzada d'una altra manera.

També és interessant que l'Ajuntament estableixi un contacte amb les Federacions d'AMPAs (FAPAC i FAPAES) per acollir-se als recursos que aquestes ofereixen i establir-hi una col·laboració.

C. Oportunitats d'acció en els entorns

Una primera consideració en relació als entorns, és que cal contemplar-los en relació a diferents dimensions. De més a menys ampli, els entorns que incideixen en els processos d'escolaritat dels infants i en les oportunitats de les famílies són:

- **L'entorn immediat** (el barri), tant del centre educatiu com de la residència familiar (poden no coincidir). És l'espai de socialització bàsic dels infants i les famílies.
- **L'entorn ampli** (el districte, el municipi): incideix clarament en les polítiques educatives.
- **La societat**, és a dir, allò que passa a nivell de dinàmiques socials, però també les creences, corrents d'opinió, percepcions majoritàries (sobre el fet migratori, per exemple, o sobre determinats col·lectius) tenen una incidència clara a nivell més micro.

En qualsevol cas, tots aquests entorns s'articulen i influeixen sobre el què passa als centres i a la resta d'espais educatius. De tota manera, cal tenir present també que allò que succeeix a les escoles i a altres espais té una influència en l'entorn immediat, ampli i en el conjunt de la societat.

RECOMANACIÓ

D'aquí, doncs, l'interès de treballar des de la **perspectiva de l'entorn**:

- Com a exemples genèrics d'aquest tipus de plantejament trobem els PEEs i els PECs.
- Com a exemples més concrets, cal analitzar la presència, la regularitat, el perfil de l'alumnat, i la qualitat de les relacions que s'estableixen en els següents àmbits:
  - Activitats extraescolars (esports, música, idiomes...).
  - Espais públics de trobada d'infants i joves (places, parcs, locals municipals, biblioteques...) on l'aprenentatge i la socialització tenen un protagonisme fonamental, sense ser aquest un objectiu explícit de l'activitat o la trobada. D'aquí la importància d'identificar i conèixer aquests espais per tal de poder-los aprofitar com a terreny d'intervenció.
  - Altres activitats de lleure (associacions, casals, casals d'estiu lingüístics...).

Una darrera qüestió a tenir en compte en relació als entorns, té a veure amb les **característiques específiques** de cadascun, com indicàvem en referir-nos a la territorialitat: l'existència de concentracions de col·lectius o casuístiques concretes comportaran la necessitat d'ajustar les polítiques educatives i les accions d'acompanyament.

8.3 Mostra d'activitats que desenvolupen municipis del nostre entorn.

La mostra d'activitats que presentem és fruit d'una revisió d'experiències i fòrums de debat municipals del nostre entorn que inclou intervencions de promoció, atenció i protecció adreçades a les famílies, amb **un eix cabdal: la conciliació de la vida familiar, laboral i social**.

En aquesta línia, els municipis dissenyen estratègies per sensibilitzar a la població i potenciar el canvi cultural vers una nova organització del temps en la nostra societat, amb mesures internes per als treballadors i treballadores municipals dirigides a la conciliació, (no només per les dones sinó generals, amb perspectiva de gèneres) i d'altres per fer compatibles el temps familiar amb el temps i horaris dels serveis de la ciutat. De dinamització dels programes d'intercanvi i col·laboració entre veïns (intercanvi de serveis, "Bon Veïnatge", "Banc del Temps", "Camins escolars"..., etc.)

A. Propostes de promoció de les funcions educatives per la població en general.

Inclourien totes aquelles estratègies, canals i intervencions de promoció i educació de les famílies en les funcions de criança, cura, socialització i educació dels seus fills i filles que promoguin **l'equitat educativa i la cohesió social** (factors de protecció).

Informació sobre serveis i recursos al municipi:

- **Elaborar una guia de recursos, serveis i programes del municipi per a famílies.**

Fer servir la **web**, les oficines d'informació i els mitjans de comunicació municipals

Crear un **Punt d'Informació, Orientació i Assessorament per a les famílies** que sigui un punt d'atenció i de referència educativa. Dotat de professionals o ciutadans formats amb la finalitat de generar confiança i apropament als serveis educatius, promovent la integració grupal i facilitant la participació a les activitats de formatives i lúdiques extraescolars, tant adreçades als infants com als pares i mares.

- **Potenciar l'accessibilitat als serveis municipals educatius**, culturals, cívics, esportius, de lleure, activitats extraescolars etc. Establint mesures de protecció en les situacions de vulnerabilitat familiar, mitjançant polítiques de **discriminació positiva**, en matèria de **preus**. Implicar a les figures properes a les famílies (AMPA, altres pares., educadors, mestres, metges...) en la informació sobre serveis i recursos

B. Sensibilització educativa

Es recullen propostes de sensibilització educativa a dos nivells: el de la informació i el de la dinamització de la proximitat i la participació dels pares i mares als centres docents.

- **Campanyes d'informació:** "Setmana de l'Educació" per sensibilitzar a la població de que tots i totes som agents educadors i fomentar la convivència intergeneracional amb exposicions i/o xerrades. campanyes informatives sobre l'oferta escolar de les llars d'infants, cada curs escolar i organització de Jornades de sensibilització sobre l'educació de 0-3 anys.
- **Accions per promoure l'associacionisme familiar. AMPA** (suport econòmic i tècnic a les AMPA dels centres docents del municipi, en la dinamització d'activitats adreçades a enfortir la funció educativa dels pares i mares)
- **Promoure protocols d'acollida de les famílies als centres docents:** amb activitats de portes obertes al centres educatius d'infantil i primària i especialment a secundària amb acollida vivencial i de coneixement de la institució.

C. Propostes adreçades a la petita infància

Programes de suport i atenció materno-infantil per a pares i mares de família amb nadons. Com els **espais familiars de trobada de 0-3 anys**. Són espais familiars de reflexió, debat, formació, socialització, conduïts per un professional expert, en què es presta una atenció integral als nens i a les seves famílies, en un espai de trobada (salut-educació) per a pares i mares. La funció bàsica és potenciar el rol d'educadors, les relacions afectives i el procés de separació de l'adult amb recolzament individualitzat familiar, alhora que serveix per prevenir situacions de risc, fer intervenció precoç i potenciar la cohesió social (incorporen acollida nou vinguts), el intercanvi d'experiències, el desenvolupament del infants i la col·laboració interprofessional. Pot acompanyar-se amb altres tècniques, com massatge, música o jocs:

- **Espai nadó** (0-10 mesos, massatge infantil, alletament, alimentació sessions, mensuals.

- **Espai de joc:** Xerrades i activitats per a pares i mares mensual, alhora que els nens juguen, amb una vetlladora.
- **Espai familiar musical:** espais de trobada amb infants, per intercanvi d'experiències, contenció i suport a les funcions paternes utilitzant la música com a recurs per enfortir el vincle afectiu, la comunicació entre infant i família. Sessions setmanals.
- **Oferta d'equipaments educatius relacionats amb el lleure** (ludoteques, instal·lacions esportives, casals de joves etc.)
- **Oferta d'escoles bressol,** amb alternatives per als períodes de vacances (casals d'estiu) i flexibilitat horària per ajustar-se a la situació de les famílies.
- **Projectes d'ajuda mútua entre pares i mares** en la cura dels seus fills.
  - Camins escolars
  - Banc de temps per afavorir l'ajuda mútua: intercanvi de serveis entre els veïns/es d'un barri.)

D. Propostes adreçades a infants, adolescents i joves

- **Espais familiars de trobada (de 0 a 6 i de 0-18 anys)** Espais dirigit a pares i mares. Espai de reflexió, debat i intercanvi, pensant en diferents edats dels nens, amb sessions grupals un cop al mes amb experts, que es poden ampliar amb més tallers específics i xerrades puntuals o atenció personalitzada a través del correu electrònic, en ocasions, es fan també trobades amb joves adolescents.
- **Espai familiar virtual de trobada .Informació Web:** activitats i temes d'interès i formatius per a les famílies a la Web municipal.
- **Ecoles de pares i mares,** per capacitar i donar habilitats a les famílies, de cura i educació dels fills per sensibilitzar les famílies en el seu rol educatiu i reforçar les funcions paternes i incrementar la comunicació pares- mares- escola. Amb l'organització de seminaris, grups de treball, xerrades, etc. El tipus d'activitats que desenvolupen són: entrevistes, tallers i activitats formatives amb les AMPA, "Converses a l'escola" i publicacions sobre temes d'interès per a les famílies. (ex:"Diccionari nouvinguts" amb les paraules més freqüentment utilitzades a les escoles bressol en diversos idiomes, per facilitar la integració dels pares i mares.

E. Projectes de vinculació escola- famílies

- **Constitució dels Consells Escolars** constitució i consolidació del seu funcionament, potenciació de la idea d'educar no només des de l'escola. Consell escolar Municipal, Consells escolars als centres
- **Publicació butlletí informatiu:** butlletí d'intercanvi d'informacions educatives entre tots els membres de la comunitat escolar del municipi.
- **Acompanyament als pares i mares en els aprenentatges escolars.** Mitjançant informació i formació als pares i mares en totes aquelles temàtiques que es treballen a l'escola amb els seus fills i filles. Els tutors, organitzen sessions de treball amb els pares per explicar els continguts i la metodologia

que estan treballant els seus fills (ex: les noves tecnologies, mètodes d'estudi...)

- **Formació compartida famílies i altres agents educatius**, per reforçar el paper de cadascú. ("Tots eduquem"). Espais de formació ,reflexió i trobada: cicles de tallers amb diferents sessions i la participació d'experts.
- **Serveis de mediació familiar municipal:**
  - Organitzar els serveis de mediació com a suport als centres docents , amb la participació de mediadors durant el curs escolar, per vincular i resoldre conflictes entre els pares- fills- mestres.
  - Servei de mediació en els punts de trobada pares/infants després de la ruptura de la parella.

F. Experiències de treball en xarxa

- **Xarxes de debat educatiu interprofessional amb les famílies** impulsades per la DIBA. Són projectes que s'organitzen en base a un consens en aspectes fonamentals del desenvolupament físic , psicològic i de formació dels menors (0-18 anys), per enfocar el treball compartit entre els professionals d'educació i les famílies del municipi sota el lideratge municipal .

Els objectius principals són: Cohesionar el territori en temes de coresponsabilitat educativa. Promoure una educació integral que faciliti el desenvolupament personal i social dels menors. Establir una sinèrgia de consens entre pares, mares i familiars; professionals de l'educació i agents socials. Facilitar un espai relacional específic. Impulsar l'educació en valors i la seva dimensió cívica. Millorar les oportunitats educatives dels joves.

S'inicien amb el plantejament del projecte als responsables dels diferents col·lectius (famílies, professorat, pediatria, tècnics municipals, professionals del camp socioeducatiu i d'altres) amb la proposta de recollir les necessitats i generar un espai de debat educatiu implicant a tothom i posteriorment es genera un grup dinamitzador i gestor de les accions.

- **Xarxa local d'atenció a la petita infància (0-6) i a les seves famílies.** espais de trobada salut- educació, amb formació de les famílies itinerant als centres, amb informació d'activitats i temes web municipal

G. Propostes de protecció per famílies amb alt risc de vulnerabilitat

Inclourien totes les intervencions que des de les Regidories d'Educació es puguin fer, dinamitzar o coordinar en xarxa per promoure la re vinculació sana i positiva als processos educatius. Incorporant **un Model integrat d'atenció a les famílies en risc i alt risc**, comptant amb tots els agents socials, sanitaris i educatius que intervenen.

- **Treball en xarxa**
  - **Taula d'infància i adolescència:** coordinació multidisciplinar entre educació, salut, serveis socials, policia, jutges.., per a la detecció, i seguiment de situacions familiars d'alt risc, **protocols de detecció i intervenció consensuats i transversals** amb educació, serveis socials i salut.. Amb informació professional i confidencial als tutors de les tasques d'intervenció dels treballadors socials.

- **Programes i recursos d'atenció**

- **Des dels centres docents: generar confiança a les famílies**, amb fills amb dificultats, i positivar les relacions d'aquestes famílies amb l'escola, amb la finalitat que prenguin l'escola com a institució de referència positiva per als seus fills.
- **Tractament socioeducatiu i psicoterapèutic adreçats a les famílies d'alt risc** o en situació de major vulnerabilitat (patologia mental, addiccions, privació de llibertat...)
- **Suport a famílies nouvingudes o en procés de reagrupament.** Protocols d'acollida vinculats a les xarxes comunitàries , que incorporin els valors positius de la funció educativa de famílies d'altres cultures. Potenciar la mediació intercultural veïnal.
- **Programes de suport grupal a famílies acollidores.**
- **Serveis de mediació familiar municipals.**
- **Programes per la detecció, prevenció i atenció de les situacions de violència** en la parella o intergeneracional.
- **Programes per a la detecció i intervenció en situacions familiars de pobresa** estructural, desarrelament i exclusió severa o crònica.

Com es pot apreciar, són nombroses les iniciatives que alguns municipis van desenvolupant i que sens dubte, poden servir d'orientació a d'altres municipis . Però potser el més rellevant pel que fa a l'abordatge municipal de les situacions de vulnerabilitat familiar, seria prendre consciència de la realitat concreta de cada municipi, en base a un anàlisi en complicitat amb tots els agents socials i professionals i orientant les intervencions amb les recomanacions metodològiques proposades, desenvolupant iniciatives locals, adaptades i eficaces a curt i mig termini en cada entorn.

9. Bibliografia consultada

- ALEGRE, Miquel Àngel. 2009. Ponència titulada "La inmigración en la escuela: diversidad, desigualdades y políticas de equidad", realitzada en el VI Congreso Regional de Educación de Cantabria.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. "Programa d'acompanyament de nuclis familiars reagrupats". *Districte d' Horta*.
- BENITO, Ricard i GONZÀLEZ, Isaac 2007. *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- BERGER, Peter, L. i LUCKMANN, Thomas. 1996 (1966). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- BORIS CYRULNIK. (2002) "Los patitos feos. La resiliencia una infancia infeliz no determina la vida.." Barcelona, *Editorial Gedisa*.
- CANIMAS, Joan i CARBONELL, Francesc. 2008. *Educació i conflictes interculturals*. Barcelona: Eumo Editorial i Fundació Jaume Bofill.
- CARBONELL, Francesc. 2006. *L'acollida*. Barcelona: Eumo Editorial i Fundació Jaume Bofill.
- CARBONELL, Francesc. 2006. *L'Omar i l'Aixa*. Barcelona: Eumo Editorial i Fundació Jaume Bofill.
- CASAS, Marta (coord). 2003. *També catalans. Fills i filles de famílies immigrades*. Barcelona : Fundació Jaume Bofill.
- CASAS, Marta. 2007. *Educació intercultural: fonaments teòrics i aplicació pràctica en el centre educatiu*. Curs telemàtic. Subdirecció General de Llengua i Cohesió Social. Departament d'Educació.
- CSEB .(2008) "Resolució sobre les noves organitzacions del temps..". *Web*
- COHELO, Elisabeth. 2005. *Ensenyar i aprendre en escoles multiculturals*. Barcelona: ICE i Horsori, ed.
- COMAS, Marta. 2008. "Políticas sectoriales: educación". Màster sobre Polítiques Urbanes de la UOC, 2008.
- DELGADO, Manuel (1999). "Anonimat i ciutadania. Dret a la indiferència en contextos urbans". Barcelona: *Revista catalana de sociologia*, núm. 10.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA. Àrea d'Educació. "De la vigilància a l'acompanyament: un compromís més real dels municipis amb la millora de l'educació." *Grup de treball Àrea d'Educació*.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA. Bernat Albaigés. (2008)."Seminari d'intercanvi d'experiències entre projectes de millora de l'èxit escolar". *Document de conclusions, juny de 2008*.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. "Les polítiques de suport a les famílies . El paper clau de les polítiques locals en la cooperació entre famílies, escoles i comunitat a favor de la cohesió social". *DEPROP. Revista de Política Educativa Local*.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. "Programa de treball amb les famílies als municipis. Xarxes de Debat Educatiu". *Document intern Servei de Suport Municipal*.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA, AJUNTAMENT DE GAVÀ (2009). "Model de prevenció i detecció de situacions de risc social a la infància i l'adolescència". *Col·lecció Documents de treball. Sèrie - Benestar Social.6*.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. Digrup (2008). "Anàlisi preliminar de les demandes municipals entorn al suport a les famílies". *Document intern Àrea d'Educació*

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. Digrup (2009). "Projecte Aula Família". *Document intern Àrea d'Educació*

FORÉS, A.; Y GRANÉ, J. (2008). "La resiliència. Crecer desde la adversidad". *Plataforma editorial*.

FUNDACIÓ BERNARD VAN LEER.(2008) "Sembrando un sentido de pertenencia en los primeros años". *Espacio para la Infancia.. Noviembre 2008. número 30 .La Haya*.

FUNDACIÓ CAIXA CATALUNYA. "Informe de la Inclusió Social en España, 2009". *Edita Fundació Caixa Catalunya*.

FULLANA, Judit *et al.* 2003. *Alumnes d'origen Africà a l'escola*. Girona: Col·lecció Joan Puigbert.

FUNES, Jaume. Ponència "Acompanyament a l'escolaritat: una aproximació pràctica". VII Jornada de Bona Pràctica Local en Educació. Sant Vicenç dels Horts, 8 de maig de 2008.

LÉVI-STRAUSS, Claude. 1971. "Raça i cultura" a *FRADE* (2002). Original "Race et culture" conferència feta a la UNESCO (1971).

MANCIAUX, M. (1994). "De la vulnerabilitat la resiliència i dels conceptes a l'acció". *Revista d'informació i investigació socials*, 0. Pp. 48-56

MARTIN WOODHEAD, JHON OATES. "EL desarrollo de identidades positivas". La diversidad i y la primera infancia. *Serie editada por Perspectiva 3. The Open University*

MELZER, D.; HARRIS M. (1989). "El paper educatiu de la família". *Editorial Espaxs*.

PÉREZ TESTOR C. (2008), "Definició de família: una visió del Institut Universitari de Salut Mental Vidal i Barraquer". *Universitat Ramon Llull. La Revue du REDIF. vol1, pp.9-13. www.redif.org*

RIERA, A I PAIRÓ. Projecte Aula de pares: una experiència didàctica del treball dels procediments de ciències socials. *IES, Sta. Coloma de Farners. (La Selva)*

R.ROS I RAHOLA .(2007) "Els joves i la salut". Col·lecció documents de treball de la Diputació de Barcelona. *Serie Igualtat i Ciutadania-núm9. "Joventut i polítiques de joventut", novembre 2007; pg. 151-158*

SCHNAPPER, Dominique. 2003. *Què és la ciutadania? Els drets i deures de la convivència cívica*. Barcelona: La Campana.

SUÁREZ-OROZCO, Carola. i Marcelo M. 2003 (2001). *La infancia de la inmigración*. Madrid: Ediciones Morata.

SUÁREZ-OROZCO, Carola. i Marcelo M. 2008. *Històries d'immigració: la comprensió dels patrons de rendiment escolar dels joves immigrants nousvinguts*. Barcelona: Editorial Mediterrània i Fundació Jaume Bofill.

SUBIRATS, Joan. 2004. *Pobresa i exclusió social: una anàlisi de la realitat espanyola i europea*. Barcelona: Fundació La Caixa.

TYLOR, E.B. 1871. *Primitive Culture*. Londres: Arnold.